FÖRHANDLINGAR Nationalekonomiska Föreningen 1994-01-17

Sammanfattade och redigerade av PIRJO FURTENBACH

Ordförande: VD **Björn Sprängare**
Inledare: finansminister **Anne Wibble**, professor **Mats Persson**, professor **Hans Tson Söderström** och professor **Niels Thygesen**
Övriga debattdeltagare: **Danne Nordling** och **Tomas Fischer**

Finansplanen och den ekonomiska politiken

Björn Sprängare:

Välkomna allesammans till denna kväll som är den sextioförsta i ordningen i Nationalekonomiska Föreningens regi att ha debatt med finansministern om Finansplanen och den ekonomiska politiken. Jag vänder mig särskilt till finansministern Anne Wibble som är varmt välkommen. Hon kommer att i kväll bli nagelfaren först av professor Mats Persson från Stockholms universitet och professor Hans Tson Söderström från SNS och sist i raden av vår utlandsgäst, professor Niels Thygesen från Köpenhamns universitet. Han lovade mig under middagen att han inte skall tala om bron!

Jag är sedan någon vecka ordförande i Nationalekonomiska Föreningen och hälsar alla varmt välkomna och förklarar mötet öppnat.

Anders Paalzow:

Tjugo personer har sökt om medlemskap i föreningen.

Björn Sprängare:

Kan vi invälja dessa personer i föreningen? Svaret är ja. Då går vi över till kvällens debatt. Finansministern skall inleda och har egentligen 30 minuter på sig men hon får 40 minuter. Sedan kommer kommentatorerna att ges 10 minuter vardera och vi börjar i bokstavsordning. Efter det kommer en kort replik av finansministern, därefter korta repliker av kommentatorerna och sedan en slutreplik av finansministern. Efter detta lämnas ordet fritt till åhörarna.

Anne Wibble:

Herr ordförande, ärade opponenter och åhörare. Beträffande ordningsreglerna lämnar de övrigt att önska, eftersom mitt anförande är 45 minuter långt. Men jag skall gå ner till 40 minuter, för då klarar alla studenter detta och somnar lagom till att opponenterna skall prata.

Jag tänkte ta upp två ämnen. Det första är det ekonomiska läget just nu och vilken utveckling vi kan vänta de närmaste två åren. Det andra är den frågeställning som upptar en större del av Finansplanen, nämligen hur man skall få till stånd en så snabb ekonomisk utveckling att sysselsättningen ökar rejält, arbetslösheten halveras och de sociala trygghetssystem vi har i det här landet upplevs som säkra.

De närmaste två åren

Man kan säga att idag tycks faktiskt alla ha klart för sig att Sverige kommer att undvika en finsk utveckling. Dagens diskussion handlar mer om att undvika överhettning än om risken för depression. Jag tycker att detta stämningsskifte har gått oerhört snabbt.

Om man går tillbaka i tiden något är det åtminstone två faktorer som har bidragit till att hålla uppe den inhemska efterfrågan i Sverige trots att produktionen har fallit under tre år i följd. Därför kom vi inte in i en depressionsspiral som Finland gjorde. Faktum är att hushållens disponibla inkomster i Sverige har ökat alla år utom förra året. 1993 låg inkomstnivån för hushållen på samma nivå ungefär som hösten 1991.

Det finns några skäl till detta. En viktig faktor är skattereformen, som bidrog till att hushållens reala inkomster 1991 ökade med nästan fem procent samtidigt som sysselsättningen minskade. Ungefär tre procentenheter av denna inkomstökning berodde på skattereformen.

Den andra faktorn som bidrog till detta är att de automatiska stabilisatorer som vi har i Sverige är mycket starkare. Vi har i jämförelse med Finland t ex en mycket högre ersättningsnivå i a-kassan. Detta har inneburit att den ökande arbetslösheten har haft en mera begränsad effekt på den disponibla inkomsten. I Sverige har i genomsnitt ungefär 80 procent av inkomstbortfallet kompenserats via socialförsäkrings- eller arbetslöshetsförsäkringssystemen.

Baksidan av detta är att hålet i de offentliga finanserna har blivit större i Sverige än i Finland, trots att vår ekonomiska utveckling egentligen har varit mindre dålig. Dessa underskott har haft en annan effekt i motsatt, destabiliserande riktning: de har drivit upp räntenivåerna. Detta är en förklaring till varför de finländska räntorna är lägre än de svenska.

Även om arbetslösheten således inte har påverkat hushållens inkomster så mycket, har den tillsammans med skuldsaneringsbehovet haft en betydande effekt på hushållens sparande och därmed på konsumtionen. Det starkt ökade sparandet har också medfört att de svenska hushållen ganska kvickt har kunnat amortera av sina skulder.

Om man skall försöka identifiera i statistiska begrepp någon enskild företeelse som starkast har bidragit till det närmast fria fall som var i produktion och sysselsättning sedan slutet av 1989, är det den totala ökningen av det privata finansiella sparandet (*Figur 1*).

Bilden visar sparandets fördelning och man kan se att hushållens och företagens sparande sedan 1990 har ökat från ungefär –7 procent av BNP till +15 procent av BNP, dvs med ca 22 procentenheter. Det motsvarar ungefär 300 miljarder kronor! Diagrammet är inte till för att belysa att denna utveckling på något sätt var fel. Det tidigare negativa privata sparandet har inte varit ett uthålligt tillstånd. Tanken bakom diagrammet är snarast att beskriva att den ekonomiska politik som accepterade, och via en del regelsystem rent av uppmuntrade, en sådan negativ sparkvot i mitten och slutet av 1980-talet i sig bar fröet till den kris som kom i början av 1990-talet.

Idag är läget mera stabilt. Man kan se på olika statistiska kurvor att export och industriproduktion bottnade redan i början av 1993 och sedan har ökat. Investeringarna i delar av industrin började också öka relativt tidigt förra året. Under andra halvåret tycks den privata konsumtionen ha bottnat och jag tror man kommer att finna relativt snart att sysselsättningen bottnade ungefär vid årsskiftet.

Vi har också fått ett bidrag till stabiliteten och fått en upplösning av finanskrisen mycket tack vare den räntenedgång som har skett. Flera banker har ju kunnat återkapitaliseras utan statliga tillskott. Finanskrisens upplösning är viktig inte bara för banksystemet som sådant utan också

Figur 1 **Sparandets fördelning. Andel av BNP.**

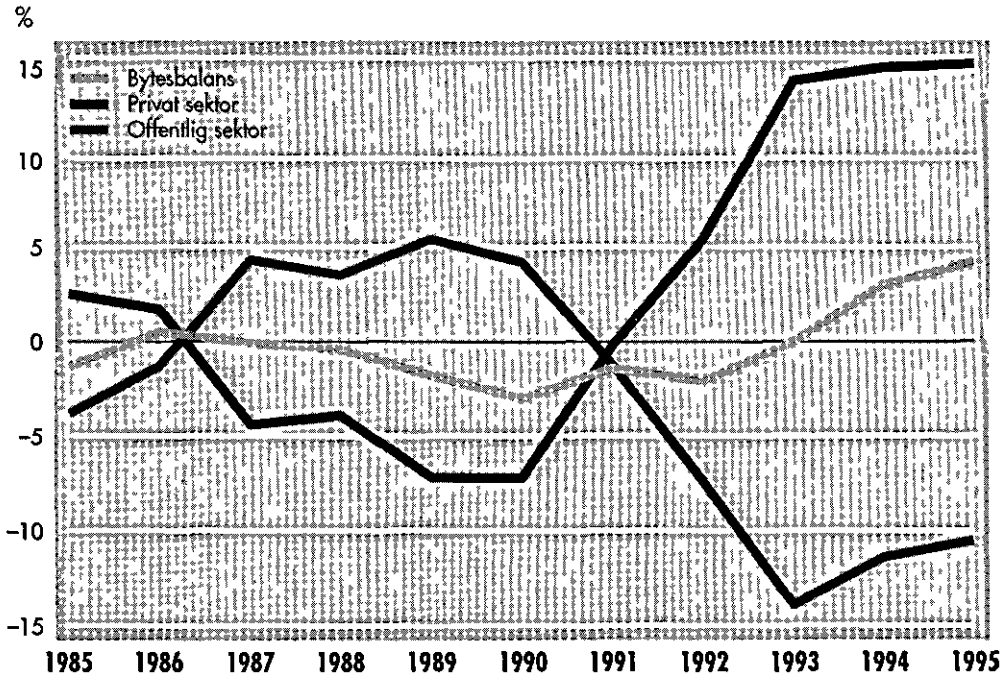

Källa: Finansdepartementet, januari 1994.

för utlandets förtroende för Sverige och för kredit- och lånemöjligheterna i ekonomin.

Man kan också se att fallet i bostadspriser och liknande upphörde redan förra året och att en viss ökning sedan har skett. Aktiekurserna har stigit kraftigt.

Sammantaget betyder detta, vilket framgår av *Figur 2*, att hushållens balansräkningar har förbättrats högst avsevärt. Skuldkvoten som andel av hushållens förmögenhet har sjunkit ganska rejält under dessa år. Det är naturligtvis positivt och innebär att man är bättre i balans.

En annan företeelse som vittnar om återhämtning och styrka är att hushållens förväntningar om framtiden har förbättrats mycket starkt, både om den egna ekonomin och om arbetslösheten.

Som ett resultat av allt detta bedömer vi i Finansplanen att även den privata konsumtionen nu börjar öka om än långsamt, någonstans mellan en halv och en procent i år och ungefär två procent nästa år (*Figur 3*).

Man kan se att det inte är någon jättesnabb återhämtning av den privata konsumtionen som förutspås. Vi har räknat med en liten minskning under fjärde kvartalet efter den snabba ökningen under tredje kvartalet. Vi räknar med en ungefärlig stabilisering av hushållens sparkvot på 1992 års nivå.

Som alla vet så är sådana här prognoser ganska svåra att göra och ganska osäkra när de görs – det framgick inte minst av den genomgång jag gjorde här för ett år sedan. Men den här gången menar jag nog att det finns mer än vanligt som talar för att prognoserna är någotsånär korrekta. Hushållens optimism, nedgången i skuldkvoten och annan statistik som t ex nybilsförsäljningen och utfallet av statistiken för slutet av förra året talar alla för att sparandet håller på att stabiliseras och att konsumtionen kan börja öka så smått.

Figur 2 **Hushållens skuldkvot. Andel av bruttoförmögenheten.**

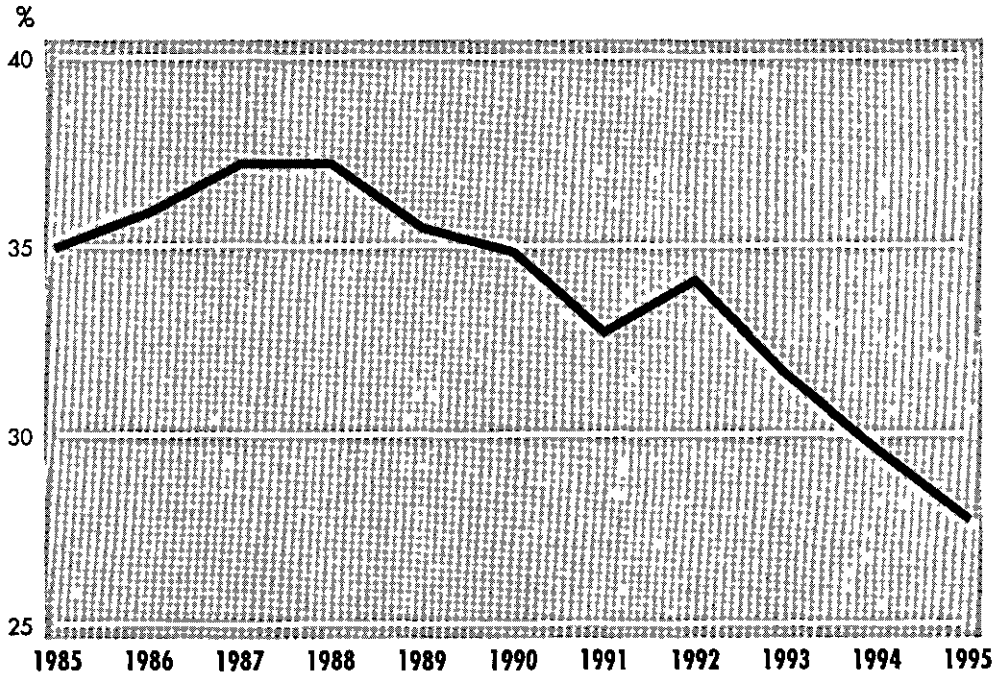

Källa: Finansdepartementet, januari 1994.

Figur 3 **Privat konsumtion. Säsongsrensad nivå, 1985 års priser. Kvartal.**

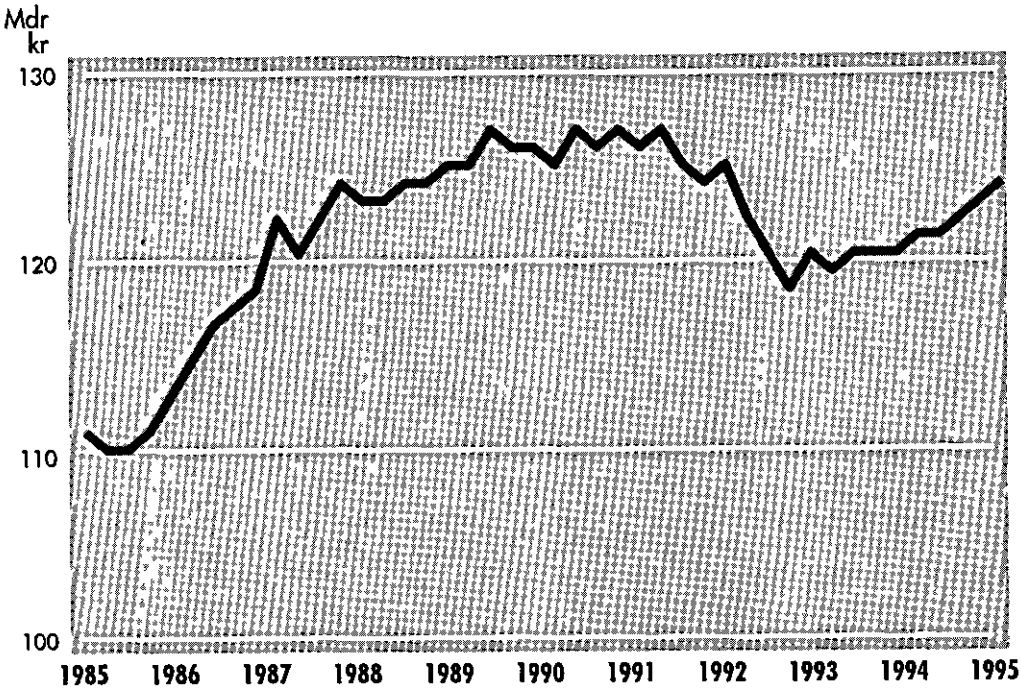

Källa: Finansdepartementet, januari 1994.

Man kan räkna upp en hel del andra positiva företeelser, jag skall dock inte göra det. Den statistik som kommit sedan Finansplanen presenterades pekar också i riktning mot en ganska snar förbättring. Det var konjunkturbarometern som lade fram statistik redan dagen efter och där framgick att t ex orderingången under sista kvartalet 1993 var klart större än vad företagen själva hade trott, och det gäller även hemmamarknaden. Det var också en större andel företag som rapporterade ökad orderingång än faktiskt någon gång under de senaste 20 åren. De har kommit andra indikationer och rapporter om att de svenska småföretagen är klart optimistiska och även i någon mån räknar med att nyanställa personal i år. Läget för 1993 och 1994 ser relativt stabilt och hyfsat ut i fråga om återhämtning.

Resten av 1990-talet

Jag tycker att de mer intressanta analyserna och frågeställningarna är de som rör tiden efter 1994 och 1995. Finansplanen är upplagd i termer av en kravanalys. Det är en ganska grov kravanalys. Vi har helt enkelt gjort så att vi har frågat oss hur ekonomin måste utvecklas under resten av 1990-talet för att sysselsättningen skall kunna öka så mycket att arbetslösheten halveras. Svaret på denna mycket grova kalkyl, som behöver förfinas och utsättas för känslighetsanalys och liknande, är i runda drag att det krävs en *hög* och *stabil* tillväxttakt i Sverige, ungefär fyra procent per år under flera år.

Låt mig gärna upprepa, jag har sagt det ett par gånger tidigare, men det är bra om alla noterar det att den här "Kamrat fyra procent" inte handlar om en prognos. Det är ett krav, ett villkor för att vi skall få fram flera jobb och få ner arbetslösheten och för att få en sådan stabilitet och balans i den svenska ekonomin att medborgarna kan lita på att pensionssystem och annat håller vad de lovar. Kravet är i motsats till partipolitikens "Kamrat fyra procent" inte alls absolut – det kanske är 3,8 eller 4,3 eller någonting sådant – poängen är att det krävs osedvanligt snabb ekonomisk utveckling.

Då är naturligtvis nästa fråga: Är detta realistiskt, går det? Många har i kommentarerna tyckt att det är nog ganska omöjligt. Men jag tycker att det är en alltför pessimistisk och föga konstruktiv ansats i diskussionen. Det har gått i Sverige under ganska många år på 1960-talet och det går alldeles utmärkt i många asiatiska länder nu. Det har också gått i vissa regioner i mogna industriländer, t ex USA och Kanada, under senare år.

Man kan titta på statistik från OECD. Av 24 medlemsländer under den perioden som täcker 1977 och framåt finns det 17 länder som har haft en tillväxt på i genomsnitt minst fyra procent per år under minst en period om minst fyra år. Jag behöver kanske inte nämna att Sverige inte tillhör den skara länder som har haft en sådan snabb tillväxt under 1970- och 80-talen.

Det finns ganska gott om exempel, vart och ett lite speciellt. Men varför skulle inte Sverige under några år kunna vara speciellt och exceptionellt i någon positiv bemärkelse? Jag menar att detta är fullt rimligt.

Nästa steg som vi har lagt upp i analysen är att resonera i termer om vad som krävs för att detta krav skall vara möjligt att realisera.

Man kan börja med att titta på utgångsläget och konstatera att vi har genomfört ett mycket stort antal ganska genomgripande strukturella reformer i den svenska ekonomin under senare år. Jag skulle tro att om man går tillbaka till Nationalekonomiska Föreningens förhandlingar under slutet av 1980-talet eller kanske under hela 1980-talet, skall man nog finna att den här regeringen har genomfört praktiskt taget alla förslag till reformer eller förändringar som var vanliga i den ekonomiska diskussionen då, på vissa områden något mindre och på andra områden något mera.

Skattereformen har t ex följts upp av ytterligare förbättringar i företagsbeskattningen, framförallt för de mindre företagen. Vi har reformerat så gott som alla transfereringssystem genom att införa ökade egenavgifter, självrisker och lägre ersättningsnivåer. Vi har infört en ny konkurrenslag och tagit bort en hel del regler som begränsade den offentliga produktionen till mera monopolistiska företeelser. Vi har moderniserat arbetsrätten och riskkapitalförsörjningen. Vi har satt igång arbete för att hämta in eftersläpningen från 1980-talet vad avser investeringar i fysisk infrastruktur, alltså vägar och tåg och liknande, vi skall väl också börja med en ny bro snart. Vi har lyckats att sätta igång en ganska väsentlig utbyggnad av både kvalitet och kvantitet ifråga om den mera humana infrastrukturen, dvs utbildningen. Och vi har fått ett EES-avtal.

En ofta förbisedd förändring som har ganska stor betydelse är kommunerna. Det gäller förändringen att kommunerna numera får sina pengar i en påse och själva bestämmer hur de skall organisera verksamheten och hur de skall använda sina pengar. Man skulle kunna kalla det en subsidiaritetsprincip på svenska. Jag skulle faktiskt vilja påstå att flertalet akademiska ekonomer inte riktigt förstår hur mycket och i vilken positiv mening detta har påverkat effektiviteten i kommuner och landsting!

Poängen är att dessa strukturreformer, som jag inte bara räknar upp för att göra reklam för regeringen, lägger en ganska bra grund för en snabbare ekonomisk utveckling framöver. Det har ändrat den svenska ekonomins sätt att fungera så att vi har större förutsättningar att åstadkomma en snabb ekonomisk utveckling. Icke desto mindre har vi naturligtvis i Finansplanen identifierat ett antal områden där det redan gjorda inte räcker utan man måste gå vidare.

Det som jag mest av allt skulle vilja anbefalla för vidare diskussion är två synsätt. Det ena handlar om internationalisering.

Det har skett, och det har skrivits sida upp och sida ner om detta i Finansplanen, en rejäl förändring i verklighetsbilden, i omvärldsbilden. Förutsättningarna för ekonomisk utveckling i ett land som Sverige är att nästan allting numera är internationellt rörligt. Företagande är ju ytterst rörligt, kapital kan flytta sig på tiondels sekunder. Men vad många tycks glömma bort är att också vanlig produktion har blivit betydligt mera lättrörlig. Företag kan ha uppköpsavdelningen i Amsterdam, dataavdelningen i New Delhi och någon annan avdelning i Riga, osv. Vad det handlar om nu är att vi i Sverige måste vara så attraktiva i denna mycket internationella konkurrens att en del investeringar och därmed en del jobb hamnar här hemma hos oss. Detta internationella perspektiv är helt centralt för att man skall kunna vara framgångsrik. Den som drömmer sig tillbaka till en annan värld är dömd att bli grymt besviken på resultatet. Detta är den första attitydförändring som är nödvändig.

Den andra attitydförändringen är liknande men kan i och för sig ses litet mera i nationellt perspektiv om man så önskar. Den handlar om att vara mera öppen i största allmänhet inför förändringar, inför nytänkande och att vi inte nödvändigtvis skall göra saker på samma sätt som de alltid har gjorts, omställningar av olika slag – hos alla medborgare. Det gäller som medborgare, som hushåll, som konsumenter och som deltagare i produktionen, på nästan alla områden i hela samhället. Ordspråket "Skomakare, bliv vid din läst" bör förpassas till historieboken och lämnas kvar där.

Dessa förändringar i synsätt måste genomsyra resonemangen bakom varje form av ekonomisk-politisk åtgärd man genomför.

Vi har definierat mera precist några olika krav som vi bedömer som nödvändiga för att kunna realisera den snabba

ekonomiska utvecklingen. Jag tänker närmast på fem stycken sådana utan någon som helst inbördes rangordning och de hänger alla samman så att sorteringen ibland kan verka litet godtycklig. De bildar en sammanhängande helhet precis som den ekonomiska politiken.

1. Institutionella förutsättningar

Det första området är institutionerna. För att visa att vi också hänger med i vår tid har vi apostroferat Nobelpristagaren, Douglass North, och också hänvisat naturligtvis till Ekonomikommissionen för att poängtera betydelsen av institutionerna i en trovärdig ekonomisk politik och ekonomisk utvecklingsprocess. Vi pekar speciellt på budget- och beslutsprocesser i sådana sammanhang. Vi framhåller att de är viktiga, inte bara för att rätt beslut skall fattas utan också för att de beslut som tas skall kunna få maximal positiv effekt.

Överenskommelsen om förlängd mandatperiod från och med årets val är ett sådant exempel. Det som återstår att göra gäller beslutsprocessen i riksdagen t ex, och vi skryter litet grann med att regeringskansliets egen besluts- och budgetprocess redan har kommit ganska långt i reformeringen. Jag tog upp det förra året och vi har, som ni säkert förstår, avancerat en hel del därefter. Dessa är strukturförändringar som är nödvändiga.

2. Låg inflation

Det andra som är av central betydelse och som ligger under alltihopa är låg inflation. Om den snabba ekonomiska utvecklingen skall kunna bidra till en ökning av sysselsättningen på det sätt vi vill, måste den vara uthållig, dvs den måste pågå under ett antal år och för det krävs att den bygger på prisstabilitet.

Bara en pastor Jansson – eller möjligen en pastor Persson – som skulle kunna tro att rörlig växelkurs automatiskt ger syndernas förlåtelse. En lägre kronkurs skulle innebära inflationsimpulser som driver upp ränteläget. Och med högre räntor får man inte den ekonomiska utveckling och stimulering som ger jobb och balans i de offentliga finanserna. Man får också ökade inflationsförväntningar. Låg inflation är och förblir en grundbult i den ekonomiska strategin.

Betoningen på inflationsbekämpning har haft en stor betydelse för nedgången i ränteläget. Man kan räkna ut att sedan sommaren 1992 – alltså före valutaoron på hösten – har den korta räntan gått ner med ungefär fem procentenheter och den långa med ca tre procentenheter, båda till knappt sju procent. Detta har tillsammans med växelkursförändringen stimulerat ekonomin med i runda tal fyra procent av BNP – någonstans mellan 55–60 miljarder kronor. Det hade naturligtvis inte varit möjligt att få den stimulanseffekten vid en förändring i valutapolitiken utan nedgången i inflation och inflationsförväntningar.

Figur 4 visar inflationstakten i Sverige mätt med konsumentprisindex och vi kan se att bedömningarna för de närmaste två åren ligger något under genomsnittet för OECD. Man kan också se att så inte var fallet för de tidigare visade åren. Det finns väl knappast någon idag som tror att inflationshotet är väldigt akut så länge landets resurser är underutnyttjade. Men det som är viktigt att diskutera nu är vad som händer när resurserna allteftersom utnyttjas mer och mer. Vi kommer till en andra fas, när statsskuldens ökningstakt måste ha nedbringats tillräckligt och när kapacitetstaket måste ha höjts tillräckligt för att undvika en inflation som liksom 1980-talets utveckling förstörde framtiden. Den svenska inflationen låg då ständigt högre än omvärldens.

Det finns många som menar att inflationen i Sverige är ett naturbundet fenomen. Jag vill inte förringa problemet. Det kan bli ett problem att hålla inflationen låg samtidigt som sysselsättningen ökar

Figur 4 **Inflation. Sverige och OECD.**

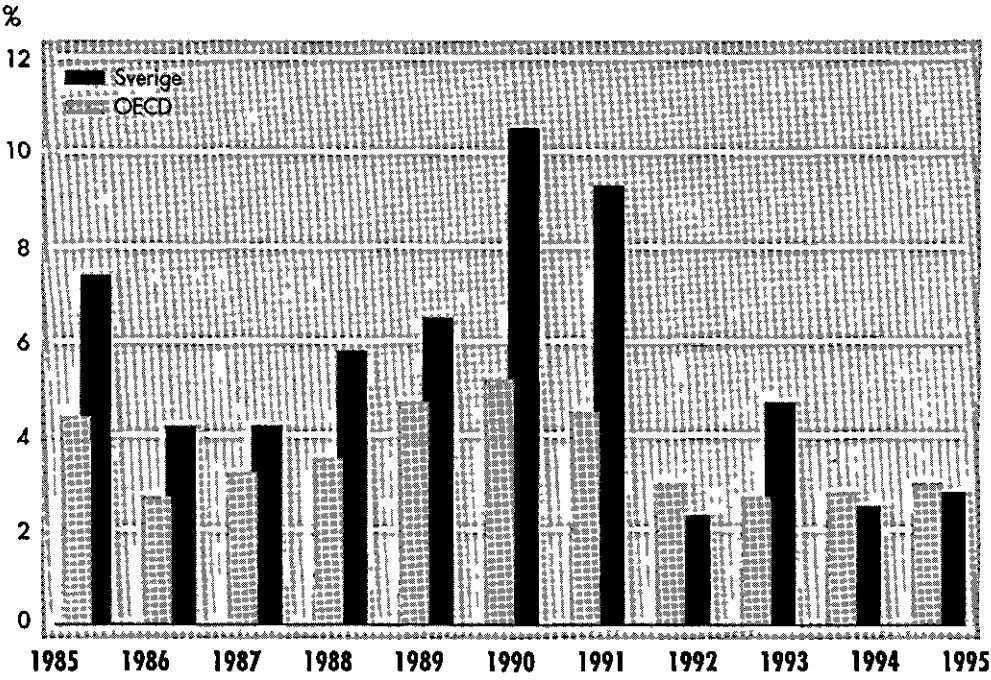

Källa: Finansdepartementet, januari 1994.

snabbt. Men den målkonflikt, som vi upplevde till inflationens nackdel under 1980-talet, bör rimligen vara väsentligt mindre med hänsyn till de strukturförändringar som har genomförts i ekonomin. De har hela tiden förordats och förespråkats just för att minska denna målkonflikt mellan sysselsättningsökning och låg prisökningstakt. Historiska erfarenheter och modellsamband kommer samtidigt att vara något mindre värdefulla för att spå om framtiden, bl a ur inflationshänseende, just med hänsyn till genomförda strukturella förändringar.

3. Sanering av de offentliga finanserna

Den tredje av de strukturförändringar som vi pekar på i Finansplanen är de offentliga finanserna och de problem som finns där. Vi har ett hot hängande över oss med den galopperande statsskulden. Det vore löjligt att förneka detta. Det är helt centralt att den konsolidering som inleddes för ett par år sedan fortsätter och förstärks. Den kommer att fortsätta under ett antal år. Det centrala vi pekar på är att hålla fast vid och fortsätta att konkretisera saneringsprogrammet samtidigt som alla eventuella utgiftsökningar eller skattesänkningar vid sidan om finansieras fullt ut.

Under innevarande budgetår har vi lagt förslag för nästa budgetår som förstärker finanserna med ungefär 14 miljarder kronor. Ni har säkert noterat att större delen av det första årets saneringsprogram tidigarelades till i höstas, bl a för att kunna få ikraftträdande den 1 januari 1994 i stället för den 1 juli, som det hade blivit om förslagen hade presenterats i budgeten. Man kan säga att vi tjänade ett halvt års sanering på det viset.

Dessutom har vi lagt förslag för att spara ytterligare några miljarder kronor för att finansiera vissa ökade utgifter. Detta har väckt viss kritik, till viss förvåning måste jag säga för jag har svårt att förstå den kritiken. Kan man inte göra omprioriteringar bland ungefär 900 budgetposter, blir man sittande med exakt samma sammansättning av utgifterna som lades fast av den tidigare regeringen, i det här fallet av en socialdemokratisk sådan. Och jag kan inte riktigt förstå varken den ekonomiska eller politiska poängen med det. Man måste kunna göra omprioriteringar.

Till dessa miljarder i budgetmässigt sammanhang som har givit en viss sanering i förtid kommer att den andra komponenten i saneringsprogrammet, nämligen effektiviseringen av den offentliga sektorn, också har gått snabbare än vad vi trodde och vad som låg i själva kalkylen. Effektiviseringen av den offentliga sektorn skedde under 1992 och 1993 faktiskt i snabbare takt än vad saneringsprogrammet förutspådde. Därmed har utgifterna för offentlig konsumtion minskat något mer än vad som förutsågs. Sammantaget kan man säga att i båda avseenden, båda komponenterna av saneringsprogrammet, är första årets beting väl uppfyllt.

Det finns också ett resonemang i Finansplanen om att om den ekonomiska återhämtningen skulle bli ännu snabbare än vad vi bedömt, talar detta snarare för att vi också i framtiden tar litet mer än varje års beting i saneringsprogrammet, dvs en fortsatt tidigareläggning av de olika förstärkningsåtgärderna. Detta förhindrar naturligtvis att underskotten bidrar till inflationsförväntningar och förlänger återhämtningsperioden. En tidigareläggning av saneringsprogrammet har också den positiva effekten att den sannolikt förstärker den svenska kronan och därmed dämpar tudelningen av ekonomin. Det är också en positiv faktor för att förlänga återhämtnings- och tillväxtperioden. Underskotten är dock väldigt stora. Jag förmodar att någon kommer att ta upp det och då får jag anledning att återkomma till det.

4. Strukturreformer

Den fjärde punkten i kravkalkylen gäller fortsatta strukturreformer, särskilt naturligtvis på arbetsmarknaden. Vi resonerar där i olika termer, allt för att skapa en ökad flexibilitet på arbetsmarknaden.

Detta reser bl a krav på utformningen av arbetslöshetsförsäkringen och arbetsmarknadspolitiken. Det finns ganska många internationella undersökningar som visar att det har ganska stor, för att inte säga mycket stor betydelse för arbetsutbudet och möjligheterna att få ner långtidsarbetslösheten, att man har en arbetslöshetsförsäkring som tar slut. Man får inte ha möjlighet till rundgång mellan en period med a-kassa – åtgärd, a-kassa – åtgärd, a-kassa – åtgärd inom någon sorts evigt system utan det måste finnas en slutpunkt. Det ligger därför sådana förslag i riksdagen för behandling under våren.

Arbetsmarknadspolitiken kommer med stor säkerhet att ställas inför ännu större prövningar än hittills. Vi måste finna metoder att fasa ut många av åtgärderna som ALU och ungdomspraktik allteftersom efterfrågan på arbetskraft ökar, så att inte åtgärderna permanentas och ersätter vanliga jobb.

Det gäller också att få en sådan inriktning av arbetsmarknadsutbildningen och andra utbildningsinsatser att det inte uppkommer brist på arbetskraft i mera snabbväxande delar av ekonomin. Det är sannolikt så att idag när efterfrågan på arbetskraft är ganska låg, har vi mera begränsad kunskap om huruvida AMS och andra utbildningsföretag verkligen utbildar till de jobb som kommer att efterfrågas framöver. Därför ser vi över arbetsmarknadspolitikens roll, omfattning och inriktning så att vi skall kunna få bättre utbyte av de miljarder som anslås till detta. I översynen skall också ingå att be-

lysa sambandet mellan arbetsmarknadspolitik och lönebildning. Det är en analysdel som inte har fått så stort utrymme vid diskussioner tidigare. Det handlar också ifråga om arbetsmarknadspolitik att få en ännu effektivare matchningsprocess mellan utbud och efterfrågan och då får man även mindre risk för inflationsdrivande flaskhalsar.

När man diskuterar arbetsmarknaden är den vanligaste frågeställningen som kommer upp lönebildningen. Detta är en fråga för arbetsmarknadens parter, inte regeringen och riksdagen. Man kan konstatera, och det framgår också av Finansplanen, att även där har det skett en ganska väsentlig strukturförändring för staten som arbetsgivare. Den har gjort avtalsverket betydligt mera oberoende av regering och riksdag och vi har ändrat tekniken för att ge pengar till statliga myndigheter. Även de får liksom kommuner och landsting numera sina pengar i en påse och de får ingen automatisk kompensation för ökade lönekostnader. Det innebär att deras intresse av att få utbyte för dessa pengar på ett lämpligt sätt ökar avsevärt. Förut fanns det s k trolleriförordningar i den statliga förvaltningen som innebar att när lönekostnaderna ökade, fick man automatiskt mera pengar. Vi har nu tagit bort detta och jag tror att en stor positiv effekt kan förväntas därav.

Vi skriver också i Finansplanen att en ökad flexibilitet i de relativa lönerna är nödvändig. Kompetens och kunskap av olika slag kommer att bli allt viktigare. Den ökade internationaliseringen bidrar till att förändringar av olika slag går mycket snabbare nu. För att möta dessa förändringar är det nödvändigt att ha människor med rätt sorts kunskaper på rätt plats vid rätt tidpunkt.

Den ökade flexibiliteten i relativa löner innebär inte nödvändigtvis att vi kommer att se stora, relativa löneskift mellan olika sektorer, t ex jättestora löneökningar i exportindustrin och en usel löneutveckling i staten. Däremot kommer vi att se att personer med rätt kunskap och rätt kompetens kommer att få ersättning för detta, både inom företagsvärlden och inom den offentliga sektorn. Den ökade mängden entreprenader och andra mera flexibla verksamhetsformer som även finns idag är förmodligen en reaktion bl a på att dagens lönebildning har varit alltför stel.

Jag menar att flexibilitet i lönebildningen och de relativa lönerna är särskilt viktigt för "outsiders", dvs nytillträdande och arbetslösa, för att de skall få en möjlighet att komma in på arbetsmarknaden och få ett s k inträdesjobb. En del av förändringarna i arbetsmarknadspolitiken syftar just till att påverka den lön till vilken en "outsider" är villig att ta ett jobb. Den lönen kallas ibland för reservationslön. Vi skriver också i Finansplanen att det krävs en anpassning av ingångs- och ungdomslönerna för att förstärka möjligheten för "outsiders" att komma in.

Jag vill gärna poängtera att det förmodligen går att uppnå en snabb ekonomisk utveckling även utan fyra procents tillväxt, men då tycks det mig som om detta med större nödvändighet skulle ske till priset av en kraftigt större lönespridning. Då skulle vi kanske tvingas att ha väldigt många nya låglönejobb inom tjänstesektorn. Det är ett sätt att öka sysselsättningen. Men det skulle långsiktigt innebära en lägre levnadsstandard. Risken att vi inte skulle klara att uppfylla det andra centrala målet i Finansplanen, en stabil ekonomisk bas för att trygga välfärdssystemet, är ganska stor. Och det skulle säkert också leda till större klyftor av olika slag i det svenska samhället.

Låt mig nämna några andra strukturförändringar. Vi tänker lägga en avregleringsproposition för att det fortfarande finns ganska konstiga regleringar som hämmar konkurrens på olika sätt.

Vi tänker lägga förslag om innovationsfrämjande åtgärder för att vi vet att vi är rätt bra i Sverige att uppfinna saker och ting, men vi är sämre på att marknadsföra och utveckla dem.

Ett tredje område som behöver särskilt pekas ut rör ett nytt pensionssystem, som är långsiktigt hållbart och som också stimulerar till arbete och sparande.

Ett fjärde område som tar väldigt stor del av Finansplanen rör utbildningen. Vi har redan idag 30 procent flera människor i högre utbildning än vad man hade höstterminen 1991 och utbyggnaden fortsätter. Oroande uppgifter om att så många som hälften av varje årskull ungdomar inte har gått ut en treårig gymnasieutbildning är väldigt störande i sammanhanget. Detta måste undvikas.

5. Investeringar

Den sista rubriceringen skulle kunna vara en övergripande rubrik för alla faktorerna för att den handlar om investeringar. En investeringsuppgång är ju nödvändig för att man skall kunna få en snabb ekonomisk utveckling. Förutsättningarna i en del avseenden för en kraftig och uthållig investeringsutveckling är ganska gynnsamma. Vi har snabb produktivitetsökning och kronans depreciering har medfört en ökad lönsamhet så att det finns ett finansiellt sparande i företagssektorn. Vi har sänkt en hel del skatter för egenföretagare och slopat dubbelbeskattning på aktieutdelningar och annat för att bidra med friskt kapital.

Tillsammans med ett antal andra förändringar kan man nog säga att företagens möjligheter att finansiera den nödvändiga expansionen idag är relativt goda. Även möjligheterna till lånefinansiering kommer att förstärkas alltefter som klimatet i banksektorn normaliseras.

Det *kan* också mycket väl vara så att näringslivets behov av investeringar i någon mening har förändrats och kommer att förändras. Kunskapsföretag och en expanderande tjänstesektor behöver inte nödvändigtvis samma typ och samma mängd investeringar som basindustrin behövde under 1980-talet. Vi kommer säkert inte att behöva lika mycket kontor och bostäder.

Viljan att investera är oerhörd central. Det finns framför allt två osäkerhetsfaktorer enligt min mening. Den ena är den osäkerhet en del företag känner om den ekonomiska politiken. Detta kan man undanröja genom att återvälja regeringen.

Den andra osäkerheten handlar om det svenska medlemskapet i den Europeiska Unionen. Jag skulle tro att detta är en rejält osäker situation för många företag och att denna osäkerhet under den närmaste tiden innebär att en del investeringar läggs på is som annars skulle ha gjorts. Detta är ett svårighetsmoment.

Den stora osäkerheten rör naturligtvis vad som händer efter folkomröstningen. Man kan räkna ut effekterna på investeringsflödena till Sverige av ett medlemskap i relation till EES-avtalet och annat. Man kan säkert tvista om de exakta talen, siffrornas storlek, men jag tror att få behöver tvista om själva *tecknet*, dvs det faktum att ett medlemskap gör Sverige mer attraktivt för investeringar än ett utanförskap. Det är inte alldeles lätt att ha något bra svar på frågan varför en investerare, svensk eller utländsk, skulle investera i Sverige vid ett utanförskap, eftersom detta skulle ge osäker tillgång till de viktigaste marknaderna. Utanförskap riskerar också att föra med sig en osäkerhet i fråga om valutan, vad man får betalt när man skall översätta exportintäkter till andra valutor.

Medlemskapet kan också ha betydelse för vilken *typ* av investeringar som vi då får i landet. En av bilagorna till EG-konsekvensutredningen beskriver hur medlemskapet banar vägen för mer kunskaps- och forskningsintensiv verksamhet. Det är oerhört centralt om man skall kunna få högförädlande produktion som ger god utveckling i landet.

Man kan också se i bilagorna att det i första hand är de mindre och medelstora företagen som gynnas av ett medlemskap. Alla tycks också vara överens om att vi

måste få större resurser just i de mindre och medelstora företagen för att nå den snabbare utveckling som är önskvärd.

Det går förmodligen att få till stånd investeringar även vid ett utanförskap, men det kostar. Då får man erbjuda någon annan fördel som kompenserar för utanförskapet. Det är alldeles tillräckligt svårt att nå målen ändå, för att man med vilja skall dra på sig ett extra problem. Man kan ta problem men man behöver inte ta onödiga problem.

Avslutning

Min slutsats går i den optimistiska riktningen. Jag menar att förutsättningarna är mycket goda för en hög och stabil ekonomisk tillväxt framöver. Det finns en god grund för att vara så pass optimistisk i kravkalkylen som Finansplanen är. Därmed är det inte sagt att det kommer av sig självt, för det gör det förvisso inte. Man skall verkligen ta fasta på att analysen är en kravkalkyl. Om man inte uppfyller kraven går det inte. Det är en viktig uppgift för både regering och företag, löntagare och hushållen att samverka till att göra det möjligt att uppfylla dessa krav.

Björn Sprängare:

Vi går i bokstavsordning och den första opponenten är Mats Persson.

Mats Persson:

Efter kronfallet för drygt ett år sedan var den stora frågan: Kommer stimulansen som ligger i kronfallet att räcka, kommer den att få Sveriges ekonomi att vända – eller krävs det ytterligare stimulans? Ekonomerna delade upp sig i två läger: dels de som sade att detta räcker och att konjunkturen kommer att vända, dels de som sade att kronfallet inte skulle räcka och att ytterligare stimulansåtgärder krävdes om Sverige skulle kunna undvika finsk situation. Finansministern valde då att sälla sig till det läger som sade att ingen ytterligare stimulans behövdes. Hon har fått hård kritik för det från många håll. Många har under det gångna året krävt momssänkningar och radikala räntesänkningar för att stimulera ekonomin ytterligare. Senast för några veckor sedan krävde Sveriges två största dagstidningar kraftiga räntesänkningar.

Idag sitter vi med facit i hand och kan se vad som har hänt. Ytterligare åtgärder behövdes inte, ekonomin vände och vi är nu på väg uppåt. Jag kan inte låta bli att fundera över vad som skulle ha hänt om inte finansministern hade hållit huvudet kallt. Om vi under våren och sommaren 1993 hade stimulerat ekonomin på det sätt som många krävde, skulle stimulanseffekterna av de åtgärderna ha kommit någon gång under sommaren 1994, dvs när konjunkturuppgången varit i full gång. Då hade vi gjort oss skyldiga till det klassiska fel som vi har gjort i ungefär hälften av alla konjunkturcykler under efterkrigstiden, nämligen att stimulera ekonomin ungefär i konjunkturbottnen eller strax därefter, när ekonomin egentligen redan har vänt. Då hade vi fått till resultat att när åtgärderna börjat verka efter något år, hade vi spätt på överhettningen. På motsvarande vis har vi ofta valt att strama åt ungefär i konjunkturtoppen eller kanske strax därefter, eftersom det tar lite tid att observera att man verkligen befinner sig i en högkonjunktur. När konjunkturen redan har vänt neråt och vi stramar åt, kommer åtstramningseffekterna ungefär ett år senare och förvärrar konjunkturnedgången. Finansministern gjorde inte detta misstag den här gången utan hon höll huvudet kallt – och det tycker jag att hon skall ha all heder av.

Om vi nu i stället lyfter blickarna framåt och ser vad det finns för problem framför oss, kan vi urskilja en del mörka moln vid horisonten. Finansministern är säkert medveten om alla dessa problem så jag är säker på att jag inte kommer med några nyheter. Jag skall därför inte säga något om exempelvis budgetunderskot-

tet. I stället tänkte jag ta upp de två klassiska problem som man alltid läser om när man studerar makroekonomi, nämligen inflationen och arbetslösheten. Anne Wibble har redan nämnt dem i sitt anförande. Mina kommentarer är inte någon kritik mot vad hon har sagt utan är snarare att betrakta som ytterligare konkretiseringar.

Arbetslösheten

Vi har idag ca 9 procent öppen arbetslöshet plus ytterligare arbetslöshet i form av åtgärder på omkring 5 procent. Nu vänder konjunkturen och vi hoppas att allt kommer att bli bättre för Sverige. Erfarenheterna från Europa har dock varit nedslående: när man har släppt upp arbetslösheten till sådana höga nivåer, är det oerhört svårt att få ner den igen. Den låses fast eller tenderar att låsas fast på den höga nivån. Det finns t o m en teknisk term för detta: *hysteres*. Ordet kommer från grekiskan och betyder eftersläpning, kvardröjning. När konjunkturen vänder får vi i och för sig en konjunkturuppgång eller en högkonjunktur, men vi får den i form av ökad privat efterfrågan, växande orderingång till företagen och höga företagsvinster. Men vi får den inte i form av full sysselsättning. Så har erfarenheterna varit i andra europeiska länder. Vi vet inte huruvida det blir så i Sverige eftersom vi inte har stått i den här situationen tidigare. Vi kan bara spekulera och ha en viss intellektuell beredskap för den händelse en sådan situation skulle uppstå även i vårt land. Personligen tycker jag att det vore konstigt om just Sverige skulle undgå problemet med hysteres i konjunkturuppgången.

Vad beror eftersläpningseffekten på? Hur kommer det sig att arbetslösheten tenderar att stanna kvar på en hög nivå, när man en gång har låtit den stiga upp till 10 procent? Det är många komplicerade sociala processer som spelar in och vi ekonomer vet egentligen inte så mycket om dem. Mycket av våra tankar kring hysteressituationen är bara gissningar. En tankegång gäller matchningsproblemet. Det handlar om att det kanske uppstår jobb i vissa sektorer, inom vissa yrken eller inom vissa regioner – medan de arbetslösa finns inom andra yrken, sektorer och regioner. Då gäller det att matcha ihop dem. En annan orsak till bestående hög arbetslöshet har att göra med folks attityder och livsstil. När man släpper upp arbetslösheten, riskerar man att få arbetslöshet som en livsstil. Tidigare, när arbetslösheten var låg, var det socialt stigmatiserande att vara arbetslös. Man skämdes för det, man var nästan ensam om att tillhöra de arbetslösa och man var utsatt för starkt, socialt tryck att komma ur denna situation. Det är helt annorlunda om en hel ungdomsgeneration är arbetslös. Då får man inte den sociala stigmatiseringen. Det kanske känns lättare för dem som är arbetslösa, men det är en farlig utveckling som kan leda till att arbetslösheten blir större än den eljest skulle ha varit. Det är då lättare att glida in i arbetslösheten som en livsstil. Det här handlar om komplicerade sociala processer som vi ekonomer inte vet så mycket om, men som ändå utgör en ekonomisk realitet.

En annan svårighet som uppstår vid hög arbetslöshet är problemet att upprätthålla arbetslinjen inom arbetsmarknadspolitiken. Det är något som vi i Sverige har berömt oss av i många år; vi har satsat hårt på arbetslinjen, folk skall drivas in i arbete när de är arbetslösa. Det går att göra när arbetslösheten är ganska låg. Men när arbetslösheten blir hög, blir arbetsförmedlingarna helt enkelt översvämmade med ärenden. Då är det svårt rent praktiskt att upprätthålla arbetslinjen. Detta kan illustreras med några siffror.

Under högkonjunkturen 1989 hade den genomsnittliga handläggaren på arbetsförmedlingarna i Sverige 62 ärenden per månad. 1992 hade siffran stigit till 123 ärenden per månad. Det innebär en för-

Figur 5 **Vakanser och arbetslöshet (i procent av arbetskraften) januari 1990–december 1993.**

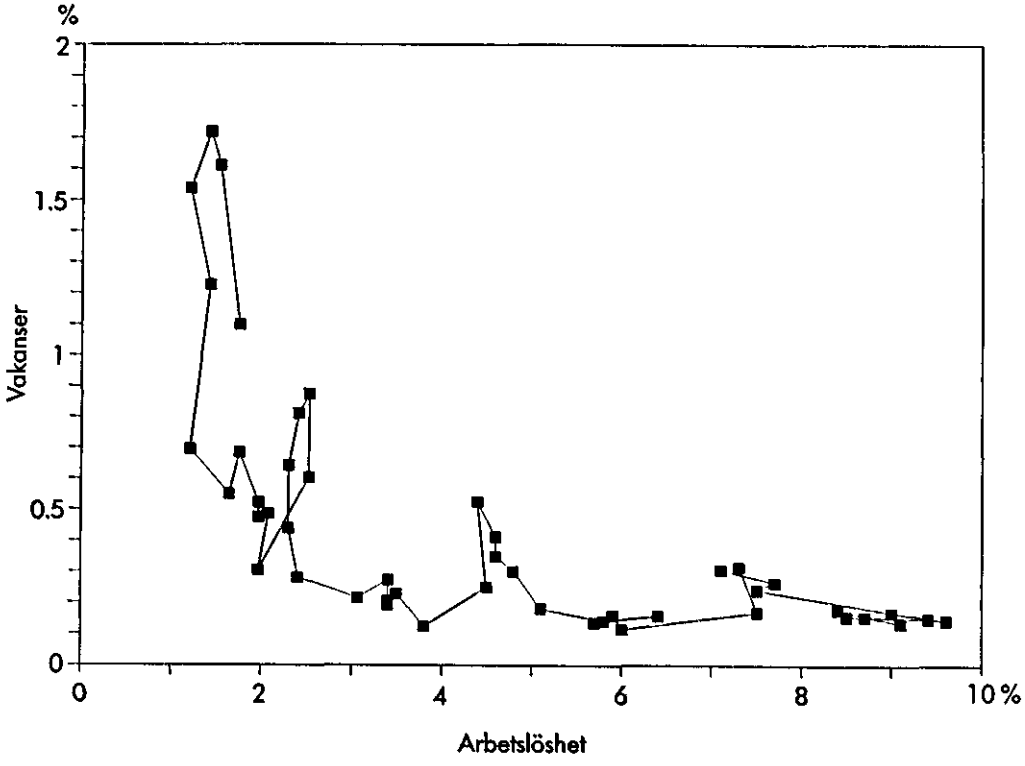

dubbling av arbetsvolymen per person på arbetsförmedlingarna. Det blir då rent fysiskt svårt att upprätthålla arbetslinjen; handläggaren hinner inte med att ringa de samtal som krävs för att hitta jobb åt alla arbetssökande, och att sätta tillräcklig press på dem för att driva över dem till de branscher, sektorer och yrken där jobben kommer att finnas när konjunkturen har vänt.

Det finns således många problem som uppstår när arbetslösheten är hög. Resultatet av detta kan bli hysteres, dvs kvardröjande hög arbetslöshet även under högkonjunkturen. Man kan illustrera problemet med den s k Beveridge-kurvan som visar sambandet mellan lediga jobb och arbetslöshet i ekonomin.

I *Figur 5* har jag ritat in kombinationerna av vakanser och arbetslöshet för varje månad under perioden 1990–1993. Vi ser tydligt hur krisen kommer 1990 och slår mot Sverige: antalet vakanser sjunker och arbetslösheten ökar och vi hamnar på 9–10 procent idag. Alla dessa punkter kan man sammanbinda med en kurva, Beveridge-kurvan, som illustrerar det principiella sambandet.

Just nu ligger Sverige längst ned i det högra hörnet i figuren och nu är frågan: Vad händer när konjunkturen vänder? I en normal konjunkturuppgång av det slag som vi har haft tidigare har vi rört oss längs kurvan, uppåt åt vänster. Men vi har aldrig legat så här långt ner tidigare. Frågan är om ekonomin nu reagerar på samma sätt som tidigare – eller om den reagerar så att vi rör oss uppåt, ovanför den gamla kurvan? I så fall skiftar Beveridge-kurvan uppåt och det har inträffat i de övriga europeiska länder som har hamnat i situationen med hög arbetslöshet.

Ett skift av Beveridge-kurvan innebär att vi får tendenser till hysteres. En fullkomligt dominerande prioritering från regeringen måste därför vara att se till att Beveridge-kurvan inte skiftar uppåt. Så fort man börjar urskilja tendenser till ett sådant skift, dvs så fort vi börjar få in siffror som antyder att antalet vakanser ökar utan att arbetslösheten minskar i motsvarande grad, måste man omedelbart vidta åtgärder.

Vilka är då dessa åtgärder? Det är viktigt att inse, att hysteres inte i grunden är ett makroekonomiskt problem. Det löser man inte med makroekonomiska stimulanser. Förslag på räntesänkningar eller tillfälliga momssänkningar eller liknande i vår, när vakanserna ökar och arbetslösheten kanske ligger kvar på en hög nivå, löser inte problemet. Här är det fråga om *mikroekonomiska* incitament. Vilka åtgärder skall vi då vidta? Först vill jag säga att vi inte är vana vid den här situationen; vi har egentligen inga kunskaper om den. Det betyder att alla recept ytterst bygger på gissningar. Man kan förstås säga att vi skall slå vakt om arbetslinjen. Men vad betyder det mer konkret?

En åtgärd man omedelbart tänker på är ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen. Så fort antalet vakanser börjar öka, och vi börjar se att Beveridge-kurvan skiftar uppåt i stället för att ekonomin rör sig åt vänster längs den gamla kurvan, är det viktigt att se till att de arbetslösa drivs till vakanserna. Det innebär en sänkning av ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen och det innebär också, som Anne Wibble sade i sitt anförande, att det är viktigt att se till att folk blir utförsäkrade, dvs att det finns ett slut på försäkringsperioden.

Idag fungerar systemet så, att man får ut arbetslöshetsunderstöd, sedan är man i åtgärder varefter man får en ny period med arbetslöshetsunderstöd och därefter är man i åtgärder igen o s v. Det är en sådan rundgång som måste undvikas. Dessa beslut är inga lätta beslut att ta. Det ser ganska illa ut och är ganska grymt mot de arbetslösa att sänka ersättningsnivån. De har tillräckligt svårt ändå – och det är lätt för oss, högavlönade akademiker, som själva inte löper någon risk att bli arbetslösa, att förorda en sänkning av nivån i arbetslöshetsförsäkringen till exempelvis 60 procent. Vi riskerar ju inte att drabbas av det.

Det är en svår politisk väg att gå. Jag kan endast säga att syftet med en sådan sänkning inte är att slå mot de arbetslösa utan att slå mot arbetslösheten. Det smärtar naturligtvis. Vi kan inte heller göra det nu utan vi skall göra det när vakanserna börjar öka. Därför är det viktigt att man noggrant observerar Beveridge-kurvan månad efter månad för att se vad som händer med vakanserna och arbetslösheten.

Vi skall således inte sänka ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen för att förbättra statens budget. Annars brukar ju många säga att staten måste spara pengar. Men det är inte huvudsyftet här. Möjligen är det t o m så, att en sådan sänkning i verkligheten försämrar statens budget, eftersom den minskar disponibel inkomst för de arbetslösa och kanske sänker den privata konsumtionen. Vi skall i stället göra det just som ett *mikroekonomiskt incitament* för att få ner arbetslösheten. Det har ingenting att göra med statens budget och budgetunderskott.

Andra åtgärder är ökad lönespridning, d v s ökad acceptans för låga löner inom de grupper där arbetslösheten annars skulle kunna bli väldigt hög. Finansministern har redan nämnt det och jag har ingenting att tillägga.

Inflationen

Som Anne Wibble sade så finns det idag inga tecken på inflationstendenser i ekonomin.

Låt oss titta på en indikator över penningpolitiken, nämligen penningmängdens förändring. Under överhettningen i

Figur 6 **Tolv-månaders förändring i procent av penningmängden (M3) december 1986–november 1993.**

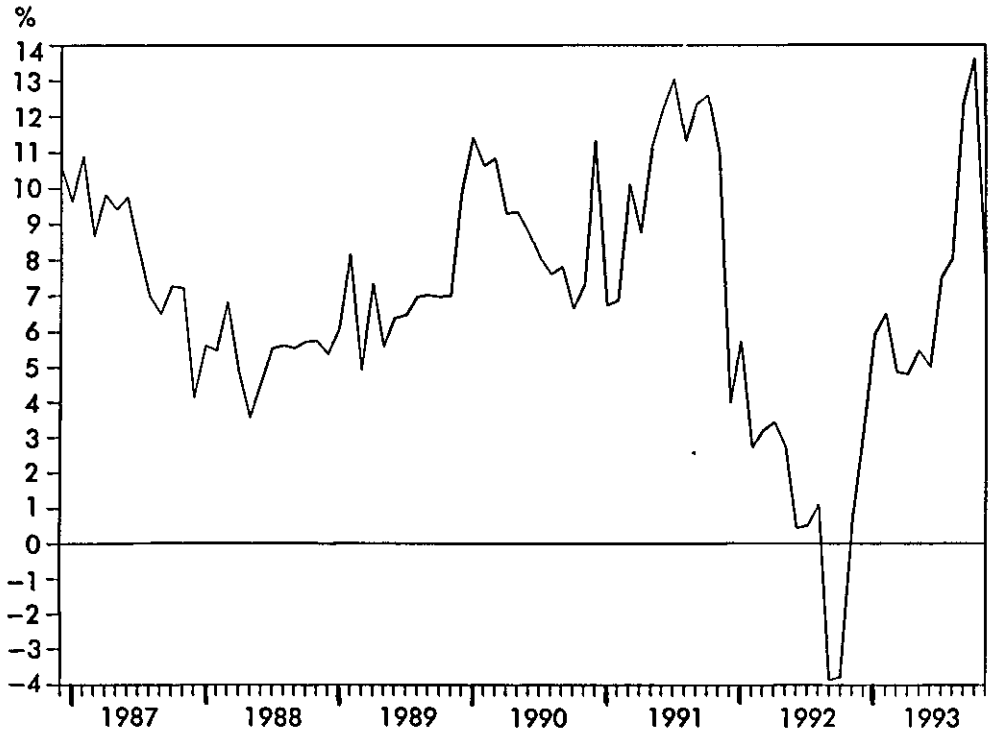

slutet på 1980-talet ökade penningmängden kraftigt och under krisen 1992 ser vi hur penningmängden rasar (*Figur 6*). Under sensommaren och hösten 1993 ökar penningmängden kraftigt. Den senaste siffran är från november 1993 och är på nivån 7–8 procent. Vi avvaktar med spänning hur decembersiffran kommer att se ut. Vad skall vi göra om det visar sig att det blir hög tillväxt i penningmängden? Penningmängden är ju visserligen bara en indikator bland många; en hög tillväxt i penningmängden betyder inte nödvändigtvis att det ligger inflation framför oss. I en ekonomi med flytande växelkurs är det dock viktigt att följa penningmängdens utveckling; den kan vara en varningssignal bland andra.

Idag har vi en rimlig nivå på penningmängdsökningen, men observera att det är under pågående lågkonjunktur. Anta att konjunkturen skjuter fart och det blir en kreditexpansion i ekonomin som leder till en penningmängdstillväxt på kanske 10 procent under våren. Det är inte ett omöjligt scenario. Vad gör man då? Om penningmängden börjar öka för snabbt och om andra indikatorer, som kompletterar penningmängden enligt Riksbankens bedömningar, också utvecklas oroande (t ex att de långa räntorna börjar krypa uppåt) skall man strama åt penningpolitiken. Man skall dra ner penningmängden, och det gör man rent tekniskt genom att höja marginalräntan. Är detta politiskt möjligt under 1994? Är det möjligt att höja marginalräntan i ett läge där under det gångna året så starka och många röster har krävt radikala räntesänkningar, där t o m en f d statssekreterare i Finansdepartementet har krävt räntesänkningar? Och där de två största dagstidningarna i Sverige för bara några veckor sedan krävde radikala räntesänk-

ningar? Det är en fråga jag tycker skulle vara intressant att få svar på.

Blir det inflation i Sverige när konjunkturen sätter fart? Vi vet inte. Det är möjligt, men vi har sanningen att säga ingen erfarenhet av en sådan här situation. Det är kanske så att med bestående hög arbetslöshet blir det inte så stark inflationseffekt. Många hävdar att så är fallet, men det *kan* också vara så att trots bestående hög arbetslöshet får vi inflationstendenser i ekonomin. En ökad efterfrågan på vissa typer av arbetskraft inom vissa branscher och regioner kan, om arbetskraften är obenägen att flytta till de områden där den behövs, leda till flaskhalseffekter och till att lönerna drivs upp.

Det kan också uppstå s k insiderproblem; de som har tur att ha jobb vet att de sitter säkert nu när konjunkturen går uppåt – och när vinsterna stiger i ekonomin är det ganska lätt för sådana insiders att kräva mer av de stora vinsterna. Det skall bli intressant att se hur den kommande avtalsrörelsen ser ut när alla räknar med att det blir rekordvinster inom industrin. Vad händer då med lönekraven?

Om det blir inflation om ett eller två år, är det då politiskt möjligt att höja marginalräntan? Om vi fortfarande har en bestående hög arbetslöshet på kanske sju eller åtta procent och får inflationstendenser i ekonomin, uppstår en besvärlig situation. Vi vet att i en öppen ekonomi med rörlig växelkurs skall man bedriva inflationsbekämpning via penningpolitiken. Man för en stram penningpolitik och det betyder en höjning av marginalräntan. Är det då politiskt möjligt att i ett läge med kanske sju procents öppen arbetslöshet vidta drastiska höjningar av marginalräntan? Jag har naturligtvis inget svar på den frågan.

Björn Sprängare:

Nummer två som opponent i talarstolen är Hans Tson Söderström.

Hans Tson Söderström:

SNS har i årets konjunkturrådsrapport som offentliggörs först om en vecka, ett svar på den finansplan som är lagd. Det sätter mig i bryderi. Rapporten kommer i hög grad att ta upp just de problem som föregående opponent var inne på. Konjukturrådet ser en mycket stor risk för *jobless growth*, som det brukar kallas i USA. Vi tror inte att tillväxtkravet på 4 procent är ett tillräckligt villkor för en återgång till full sysselsättning och finansministern tror ju knappast det heller. Men denna diskussion får för min del vänta till dess Konjunkturrådsrapporten är offentliggjord.

Jag vill idag i stället blicka tillbaka på de gångna åren och ställa frågan: Hade denna depression kunnat undvikas, eller hade den åtminstone kunnat hanteras på ett bättre sätt? Vi bör i den här församlingen inte lämna den största krisen i svensk ekonomi sedan 1930-talet bakom oss utan att på något sätt försöka göra ett bokslut över vad vi har lärt av den. Jag menar inte att vi idag kan göra ett definitivt bokslut över krisen, men vi kan åtminstone försöka skönja konturerna av vad vi har lärt.

Låt mig först tillsammans med finansministern och opponenten Persson konstatera att jag naturligtvis delar uppfattningen att det blev en vändning i ekonomin under 1993 och att den nu är på väg upp.

Figur 7 visar 1993 års utveckling av industrikonjunkturen enligt konjunkturbarometern. Det är väl alldeles glasklart att det vände uppåt i industrin under 1993. Därmed kan vi nu i allt väsentligt avskriva farhågorna om att vi skulle få en finsk utveckling i Sverige. Finansministern har redan varit inne på vad det är som har gjort att det har blivit annorlunda i Sverige än i Finland. Det har bl a att göra med att vi fick en mindre bubbla i ekonomin både när det gäller inhemsk efterfrågan och tillgångsvärdena, och att vi har en

öppnare ekonomi än vad man har i Finland med en större utrikeshandelsandel. Vi har också en betydligt större offentlig sektor än vad Finland har. Ekonomer brukar betrakta det som ett problem i ekonomin, men när den privata efterfrågan faller med den fart som den har gjort är det onekligen ett värde med de automatiska stabilisatorer, som en stor offentlig sektor ger. Skattereformen har slutligen spelat en väsentlig roll för vändningen. Jag återkommer till det.

Med denna strålande utveckling börjar man nu prata om risken för överhettning, flaskhalsar och inflation, som Mats Persson gjorde. Det kan dock finnas anledning att se på utvecklingen med en viss distans, som framgår av *Figur 8*.

Figur 7 är den lilla rutan i *Figur 8*. 1993 var som synes ett bottenår för den svenska ekonomin. Över 600 000 personer är nu utanför reguljära jobb, 20 procent av ungdomarna är öppet arbetslösa, det noterades under 1993 23 000 konkur-

Figur 7 **Industrikonjunkturen 1993 enligt Konjunkturbarometern.**

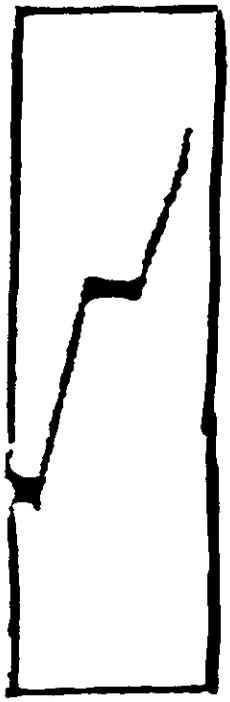

Källa: Konjunkturinstitutet.

Figur 8 **Industrikonjunkturen 1964–1993 enligt Konjunkturbarometern.**

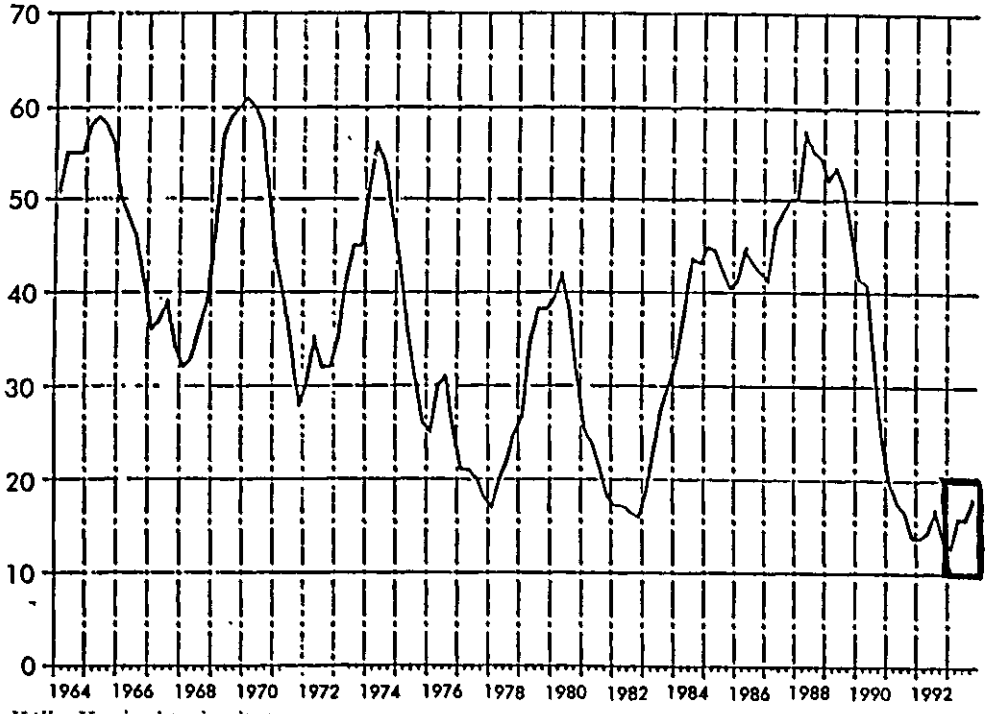

Källa: Konjunkturinstitutet.

Tabell 1 **Realräntechocken. Exempel på hushållets räntekalkyl.**

	1989	*1991*
Nominell låneränta	14,0	14,0
Skatteeffekt	−7,0	−4,2
Lånekostnad efter skatt	7,0	9,8
Inflation (påföljande år)	−10,4	−2,3
Real lånekostnad efter skatt	−3,4	7,5

ser, över 20 000 ärenden om exekutiv fastighetsförsäljning (en ökning med 60 procent från året innan), över 20 000 ansökningar om vräkning eller avhysning (en uppgång med 75 procent i förhållande till året innan), över 10 procent av de svenska hushållen fick socialbidrag. I vissa av dessa avseenden kommer 1994 med all sannolikhet att bli värre än 1993, även om industrikonjunkturen är på väg uppåt. Det är för tidigt att sluta oroa sig för den svenska depressionen och dess verkningar.

Hade då depressionen kunnat undvikas? Frågan sönderfaller i två delfrågor: För det första om man hade kunnat undvika orsakerna till den, för det andra om man hade kunnat motverka nedgången med mer aktiv politik när nu orsakerna utlöstes. Föga överraskande är mitt svar "ja" på bägge dessa frågor.

När det gäller orsakerna är det väl ganska klart idag vad som var huvudorsaken till det hela.

Realräntechocken var den utlösande faktorn i nästan alla avseenden för den nedgång vi har fått, se *Tabell 1*. Vi hade 1989 en genomsnittlig banklåneränta till hushållen på 14 procent, vilket med en skattereduktion på 50 procent betydde 7 procent lånekostnad efter skatt. Inflationen blev under 1990 10,4 procent, och den reala lånekostnaden efter skatt blev alltså −3,4 procent. 1991 hade situationen förändrats radikalt, trots att den nominella låneräntan låg kvar på samma nivå som tidigare. Avdragseffekterna hade minskat genom skattereformen och inflationen hade fallit dramatiskt. Vi hade plötsligt fått en positiv realränta på över 7 procent, en omsvängning i realräntan med ungefär 10 procentenheter. Vad detta skapade för effekter på tillgångsvärdena, på förmögenheterna och därigenom på konsumtion och investeringar vet vi nu.

Omsvängningen i realräntan hade varit svår att förhindra med de strukturella åtgärder vi ville vidta och den stabiliseringspolitik som bedrevs. Vi hade däremot kunnat motverka en del av de effekter som realräntechocken skapade. Vi hade kunnat förhindra den inhemska efterfrågebubblan genom en stramare finanspolitik mellan 1987 och 1990. Vi hade kunnat utnyttja överhettningsperioden för att avveckla stödet till boende och byggande. Vi hade kunnat avveckla valutaregleringen avsevärt tidigare och därmed fått mindre av en inhemsk bubbla på fastighetsmarknaden. Vi hade också kunnat införa skattereformen – önskvärd som den var – på ett mera gradvis och förutsebart sätt.

Allt detta kan man tycka är lätt att säga i efterhand, men min poäng är att det sades i hög grad redan då. Vi skrev tex i 1986 års konjunkturrådsrapport: "Varje mera genomgripande reformering av avdragsrätten för räntor bör genomföras med en lång förvarning eller övergångsperiod för att underlätta omställningen och minska förlusterna för hushåll som i hög grad baserat sin ekonomi på nuvarande avdragsregler." Meningen skrevs av nuvarande finansrådet Ingemar Hansson, sedermera huvudsekreterare i Inkomstskatteutredningen. Slutsatsen i Konjunkturrådsrapporten 1986 blev en övergångsperiod på 13 år till det nya skattesystem vi föreslog. Det föranledde den dåvarande finansministern att lägga av ett s k "asflabb", att akademiska ekonomer kunde föreställa sig att det var möjligt att bedriva ekonomisk politik med 13-åriga

övergångsperioder. Men det kanske inte var så dumt tänkt i alla fall.

Man hade alltså på flera olika sätt kunnat mildra effekterna av realräntechocken och därmed dämpa nedgången i ekonomin. Däremot måste man i efterhand konstatera att det är tveksamt om det hade gått att rädda den fasta växelkursen med någon av dessa åtgärder. Vi har varit alltför hemmablinda när det gäller orsakerna till den svenska växelkursens fall. Vad som inträffade var ju ett sammanbrott för hela det europeiska valutasystemet. Det drabbade många länder som hade investerat betydligt längre och kraftigare i en anti-inflationspolitik än vad vi hade hunnit göra när vår växelkurs föll.

Lärdomen av faktorerna bakom depressionen är väl ändå att man måste ta hänsyn till effekten av strukturella åtgärder på den totala aktivitetsnivån i ekonomin. Det gäller om man vill ändra i skattesystemet, i socialförsäkringssystemet eller om man vill genomföra t ex en sparstimulans. Vi tog inte tillräcklig hänsyn till de rent stabiliseringspolitiska effekterna av sådana strukturåtgärder. Man skall naturligtvis genomföra alla strukturella förändringar som är välmotiverade, men man måste balansera dem så att man inte får för stora makroekonomiska chocker som följd.

Så över till delfråga två: Hade man kunnat motverka effekterna med mer aktiv politik när nu de depressiva krafterna utlösts genom realräntechocken? Min uppfattning är att man kunde och borde ha gjort det. Faktum är att man mer eller mindre omedvetet genom skattereformen kom att motverka en del av nedgången. Enligt min uppfattning är det en viktig del av förklaringen till att vi fick en bättre utveckling än vad man fick i Finland.

Figur 9 illustrerar en liten räkneövning på det här området: vad Erik Lundberg brukade kalla för en "gangsterkalkyl". Den prickade linjen visar utvecklingen 1990–93 av de svenska hushållens *faktorinkomster*, dvs deras inkomster i form av löner, vinster och överföringar från den

Figur 9 **Disponibel inkomst – Faktorinkomster.**

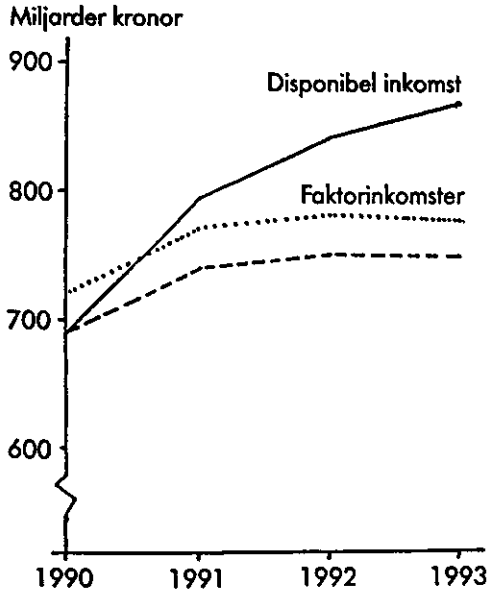

Källa: Konjunkturinstitutet och egna beräkningar.

privata sektorn. Den heldragna linjen visar hur hushållens faktiska *disponibla* inkomster utvecklades under perioden. Skillnaden mellan de två kurvorna motsvaras av nettoöverföringen mellan hushållssektorn och den offentliga sektorn. Som synes är nettot ganska litet mellan vad hushållssektorn som helhet betalar in till den offentliga sektorn i form av skatter och avgifter respektive vad den får tillbaka i form av transfereringar. 1990 var nettobetalningen 30 miljarder kronor från hushållssektorn till den offentliga sektorn. Genom först skattereformens effekter och småningom också med den automatik som ligger i skattesystemet blev det positiva nettoöverföringar från den offentliga sektorn till hushållssektorn under 1991, 1992 och 1993. 1993 års nettoöverföring från den offentliga sektorn till hushållssektorn uppgick till hela 90 miljarder kronor, en omsvängning jämfört med 1990 på 120 miljarder.

Figur 10 **Faktisk och hypotetisk utveckling av privat konsumtion.**

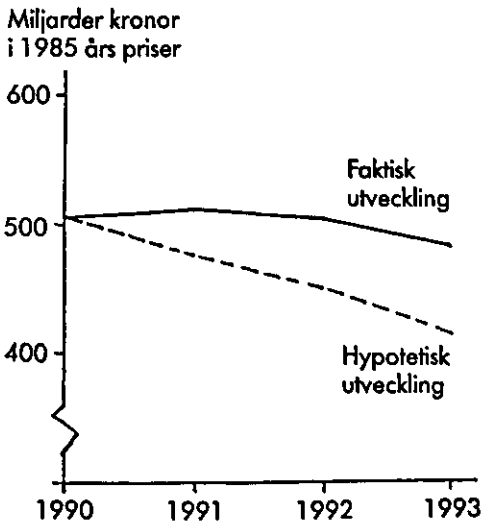

Källa: Konjunkturinstitutet och egna beräkningar.

Den streckade linjen längst ner i *Figur 9* visar hur de disponibla inkomsterna i hushållssektorn (fortfarande i löpande priser) hypotetiskt skulle ha utvecklats om man hållit nettoöverföringen om 30 miljarder konstant över tiden, genom ändringar av skatter och transfereringar för att hålla nere budgetunderskottet.

Vilken konsumtionsutveckling skulle vi då ha fått om inte disponibelinkomsten hade hållits uppe genom skattereformen och den finanspolitiska automatiken?

Den heldragna linjen i *Figur 10* visar den faktiska utvecklingen av privat konsumtion i 1985 års priser. Den privata konsumtionen föll med 5,6 procent mellan 1990 och 1993. Den streckade linjen visar hur den privata konsumtionen skulle ha utvecklats med den faktiska sparkvotsutvecklingen, om de disponibla inkomsterna inte hållits uppe genom ständigt växande transfereringar från den offentliga sektorn och ett minskat skatteuttag. Då skulle den privata konsumtionsvolymen i stället ha fallit med hela 18,5 procent. Det hade i sin tur genererat i betydligt lägre faktorinkomster och vi hade definitivt varit inne i en finsk depressiv spiral även i Sverige. Min slutsats är att finanspolitiken som helhet och inte minst skattereformen hindrade att vi hamnade i spiralen.

Genom att lägga till investeringarna kan vi, med samma "gangsterkalkyl", studera hur stor minskningen av total inhemsk privat efterfrågan blev till följd av realräntechocken. Det framgår av *Tabell 2*. Jag har där räknat den privata konsumtionen enligt den hypotetiska kalkylen. Den privata konsumtionen skulle ha fallit med 94 miljarder, de privata investeringarna föll med 71 miljarder. I fasta priser skulle den totala inhemska privata efterfrågan därför ha fallit med minst 165 miljarder, utan finanspolitiska stimulanseffekter. Det motsvarar 17 procent av BNP. Innan någon annan har visat mig något bättre tycker jag att detta är ett ganska bra mått på hur stor den totala efterfrågechocken var i den svenska ekonomin.

Om man inte vill att hela den här chocken skall slå igenom på produktion och sysselsättning måste den motverkas, och frågan handlar då om balansen mel-

Tabell 2 **Total inhemsk privat efterfrågan. Miljarder kronor i 1985 års priser.**

	1990	*Förändring 1990–1993*
Privat konsumtion (hypotetisk utveckling)	507	–94
Privata investeringar (faktisk utveckling)	173	–71
Total inhemsk privat efterfrågan	680	–165
i procent av BNP 1990	70	–17

Källa: Konjunkturinstitutet och egna beräkningar.

Figur 11 **Offentliga sektorns sparande och privat sysselsättning.**

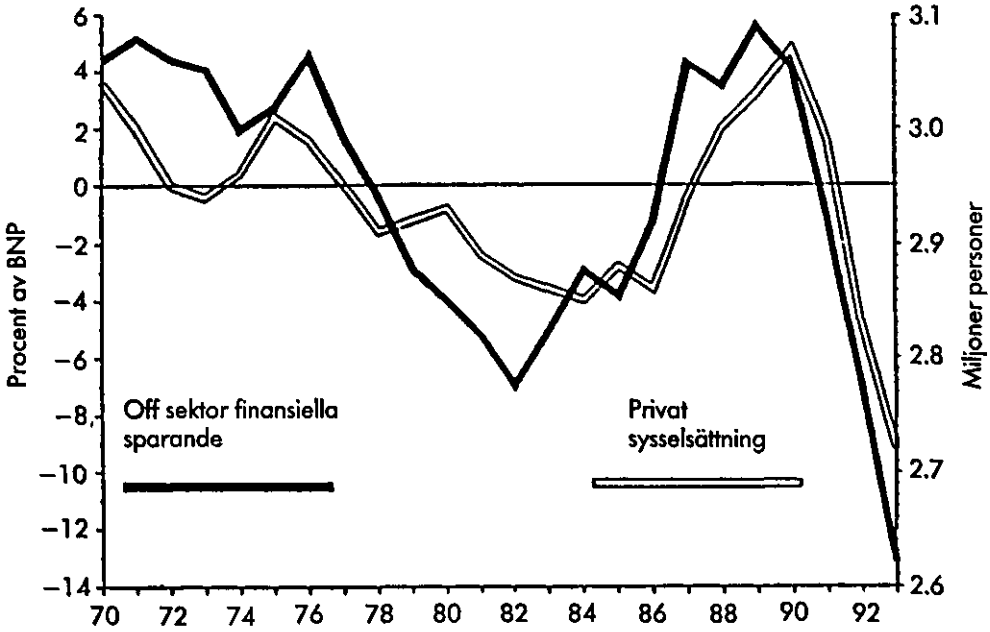

Källa: LO.

lan finans- och penningpolitik i försöken att hålla den totala efterfrågan uppe.

Vi har redan genom finansministern hört vad riksbankschefen har sagt i denna fråga nyligen, nämligen att den expansiva effekten av penningpolitiken har motsvarat 4 procentenheter av BNP. Jag har försökt använda de modeller som Riksbanken har för att beräkna sådana effekter, och jag får då något större effekter, möjligen beroende på att jag även räknat med vad som hände i slutet av 1992 vid kronans fall och inte bara räntesänkningen under 1993. Resultatet hamnar mellan 5 och 7 procent. (Det här är naturligtvis också "gangsterkalkyler", men i brist på bättre använder jag dem.)

Med en chock på 17 procent och en penningpolitisk effekt på 5–7 procent lämnar det ändå minst 10 procent till finanspolitiken att hantera. Och det är ju på sådana nivåer som budgetunderskottet har hamnat.

Min poäng i det här sammanhanget är att i ett välfärdssamhälle som det svenska kommer en nedgång, som inte motverkas av penningpolitiken, att slå igenom på finanspolitiken vare sig finansministern vill eller ej. Vi får ett rejält budgetunderskott.

Den dubbelstreckade kurvan i *Figur 11* visar den privata sysselsättningsutvecklingen och den heldragna kurvan visar den offentliga sektorns finansiella sparande. Man kan se vilken fantastisk parallellitet kurvorna har. Det är ingen slump att det ser så ut. Så länge den privata sysselsättningen faller, så länge växer budgetunderskottet alldeles oavsett vad finansministern företar sig. Jag menar att det i det läget är bättre att genomföra försvagningarna av de offentliga finanserna på ett diskretionärt sätt så att man får de effekter som man vill, än att det kommer genom automatik i form av ökade arbetslöshetsunderstöd och liknande.

Det är bättre att stimulera den privata efterfrågan och sysselsättningen än att arbetslöshetskassorna betalar ut motsvarande pengar. Det har dessutom funnits strukturella skäl att åstadkomma stimulanseffekten genom en sänkning av momsen. Det handlar om en anpassning till moms-nivån i Europa. Det handlar också om att den nya sysselsättningen måste komma inom den privata tjänstesektorn, som är betydligt känsligare för skattekilar än industrin. Det har även att göra med det totala skattetrycket. Nu har vi i stället fått motsvarande försvagning av statsfinanserna genom ökade offentliga utgifter. Jag har svårt att se vad som är poängen med det.

Sammanfattningsvis menar jag att det är tre lärdomar vi kan dra av krisen:

- att nödvändiga strukturella åtgärder i framtiden måste genomföras på ett sådant sätt att man får rimliga effekter på den samhällsekonomiska balansen;
- att stabiliseringspolitik trots allt måste bedrivas om ekonomin drabbas av en minskning av den totala efterfrågan i storleksordningen 17 procent av BNP;
- att stabiliseringspolitiken då bör bedrivas så att man får rimliga strukturella efekter, i det här fallet genom en lättare penningpolitik och ett sänkt skattetryck i stället för ett höjt offentligt utgiftstryck.

Björn Sprängare:

Slutligen skall vi lyssna på Niels Thygesen från Köpenhamn.

Niels Thygesen:

Den økonomiske tilbagegang, som har sat sit stærke præg på Sveriges økonomi i 1991–93, er nu endelig ophørt og afløst af svage tegn på opgang. Vurderingen af, hvor Sverige præcist befinder sig nu i konjunkturforløbet er naturligvis meget afgørende for, om man skal bedømme den foreliggende Finansplan for 1994/95 som stort set korrekt afstemt fra et stabiliseringspolitisk synspunkt.

Som mange andre små eller mellemstore økonomier – og et par af de største: USA og Tyskland – står Sverige i en vanskelig afvejning mellem på den ene side kortsigtshensyn til aktivitet og beskæftigelse og på den anden side den nødvendige langsigtede opretning af et offentligt budgetunderskud, som er blevet alt for stort. Skal finanspolitikken især tage hensyn til, at udsigterne for 1994 og 95 tyder på en vækst i BNP, som nok er blevet positiv efter de tre katastrofale år før med negative tal, men i utilstrækkelig grad til at forhindre en fortsat stigning i den samlede ledighed – summen af åbent arbejdsløse og deltagerne i arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger – op til 14 procent af arbejdsstyrken eller mere? Eller skal man satse afgørende på at komme i gang med at nedbringe OECD-områdets suverænt største offentlige underskud (bortset fra Grækenlands)?

Hvorledes denne afvejning falder ud, afhænger selvsagt ikke udelukkende af en vurdering af de aktuelle konjunkturudsigter og af Sveriges vækstmuligheder i resten af indeværende årti, ideelt under varierende antagelser om finanspolitikken. Det er også en afvejning, som påvirkes stærkt af politiske præferencer og, ikke mindst, af tålmodigheden i det politiske system. Som udenforstående iagttager kan jeg ikke bidrage til diskussionen af dette andet element, men jeg konstaterer, at den svenske debat siden fremlæggelsen af Finansplanen for en uge siden har indeholdt flest kommentarer for det synspunkt, at regeringen har været for forsigtig, for meget optaget af det lange sigt og dermed for lidt optaget af den *downside risk*, som fortsat hviler over de økonomiske udsigter. Jeg har nærmest den modsatte opfattelse, – at det langsigtede behov for budgetopretning fortsat ikke er tilgodeset – som jeg nærmere skal argumentere for i det følgende.

Problemstillingen med at forene kort- og langsigtede hensyn optog os stærkt i Ekonomikommissionen, da vi i de første måneder af 1993 – i stor hast – skulle færdiggøre vor rapport til finansminister Anne Wibble. Mens vi skrev, syntes de økonomiske og statsfinansielle udsigter at blive mørkere. På et sent tidspunkt blev vi grebet af frygten for et frit fald i den indenlandske efterspørgsel og anbefalede i en sådan situation en midlertidig momssænkning. Vi kan nu se nogenlunde endelige tal for 1993: BNP faldt ikke 1,5 procent som vi antog, men 2,0 procent ifølge de seneste OECD-skøn. Underskuddet i den konsoliderede offentlige sektor opgøres nu af regeringen til 13 1/2 procent i 1993 (14,7 procent af OECD), også lidt højere end anslået af Ekonomikommissionen til trods for, at støtten til bankerne glædeligvis er blevet mindre end påregnet. Udgangspunktet er således lidt ringere end det tegnede for et år siden, og den omstændighed, at statsfinanserne har måttet opfylde en noget større automatisk stabiliserende funktion indebærer, at en egentlig opretning først begynder i 1994. Til gengæld er rentefaldet i det seneste år blevet lidt kraftigere end man kunne have ventet.

De fremskrivninger af de offentlige finanser vi foretog for årene 1994–98 antog, at der ville ske en klar vending i indeværende år til en stigning i BNP på 1 1/2 procent og fra 1995 til 98 på 3 procent om året. I Finansplanen regnes med 2,4 procent i 1994 og 2,9 procent i 95, men disse tal ligger relativt højt i forhold til navnlig OECD's seneste skøn for 1994 og 95 på kun 0,7, henholdsvis 1,8 procent. Forskellene i vurderinger vedrører både nettoeksporten og den indenlandske efterspørgsel. Andre er nok mere kompetente til at vurdere, hvem der er nærmest ved at have ret. I det følgende skal jeg mest holde mig til Finansplanens tal, selv om de måske giver et lidt for positivt billede.

I Ekonomikommissionens rapport forestillede vi os, at en samlet diskretionær budgetforbedring på ca. 100 mia. kr. ville være påkrævet i årene 1994–98, fordelt med 10 mia. i 1994 og 30 i hvert af årene 1995–97. Denne *back-loading* af opretningen var selvsagt dikteret af forventningen om, at der endnu i 1994 ville være betydelige ledige ressourcer og langsom vækst. Den samlede plan ville, efter vore relativt summariske beregninger, stabilisere den samlede offentlige nettogæld som andel af nationalindkomsten på godt 40 procent. Lignende beregninger er ikke gennemført i Finansplanen, som ikke rækker ud over 1995. De første to år (1994–95) ligner nogenlunde forløbet i Ekonomikommissionens rapport; den offentlige gæld passerer 30 procent af BNP i indeværende år i begge scenarier. Man kan derimod sammenligne Ekonomikommissionens scenarie og følsomhedsanalyse med de tilsvarende beregninger i OECD's landerapport om Sverige fra januar 1994, se *Figur 12*.

Valget af niveau omkring hvilket den offentlige gæld tilstræbes stabiliseret relativt til BNP er vanskeligt og præget af nogen vilkårlighed. 40 procent for nettogælden – eller 50 procent, som i OECD's scenarie – er ikke højt i international sammenhæng, men så vidt jeg kan se, er der heller ikke i Finansplanen indbygget beslutninger, som ville gøre en sådan stabilisering mulig. Der er snarere en tendens til, at gældsandelen vil fortsætte med at vokse til 70–80 procent af BNP ved slutningen af indeværende årti. Det er i al fald også implikationen af OECD-økonomernes vurderinger.

Ville det være foruroligende? Ja, for det ville indebære, at underskuddet om nogle år var blevet helt overvejende strukturelt, mens man endnu kan diskutere, om det i dag er overvejende cyklisk eller strukturelt. Forskellen mellem disse to er som bekendt, at man kan påregne, at et cyklisk underskud forsvinder ved høj eller "normal" kapacitetsudnyttelse. Regeringen har tilkendegivet som langsigtet målsætning, at de offentlige finanser i

Figur 12 **Projections of Government Budget Balances and Indebtedness.**

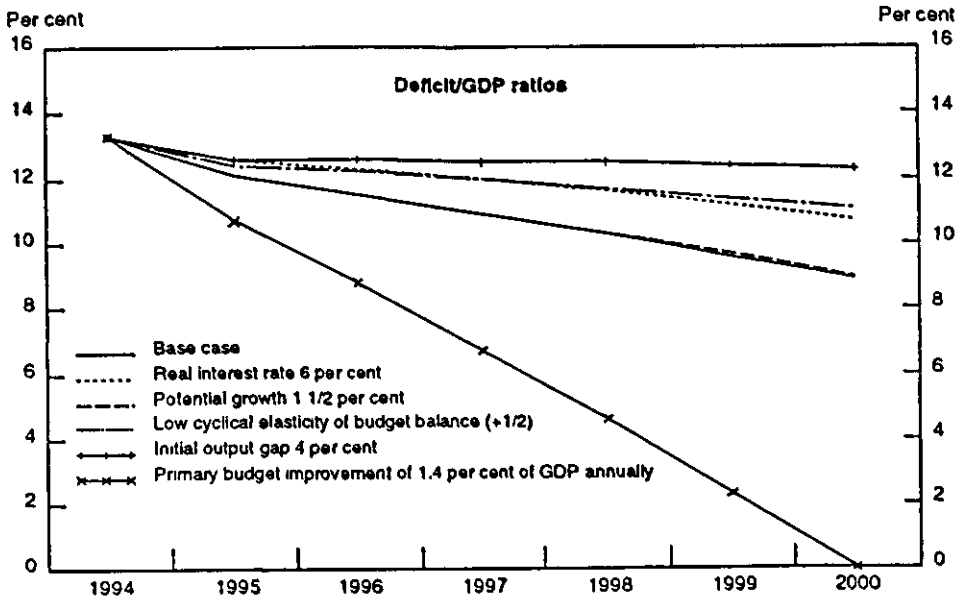

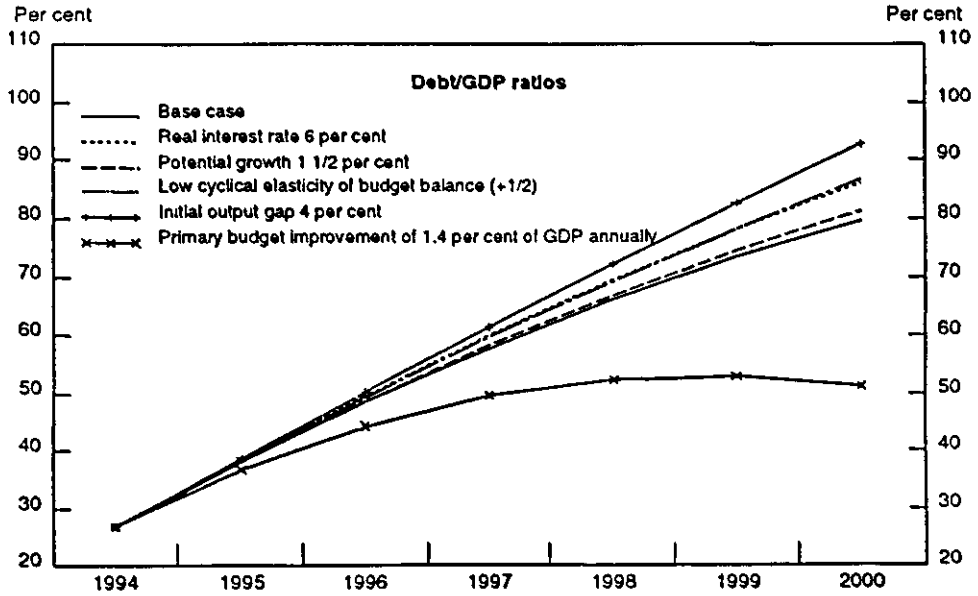

Källa: OECD Secretariat calculations.

gennemsnit skal balancere over en fuld konjunkturcyklus, hvilket indebærer, at det strukturelle underskud elimineres, eller eventuelt reduceres til at svare til overskuddet i socialforsikringsvæsenet (p.t. 1 procent af BNP, men aftagende). Det forekommer at være en rimelig langsigtet målsætning, som vil give de offentlige finanser en mulighed for at spille den automatisk stabiliserende rolle, der også fremover vil være brug for. Det er ikke nogen specielt ambitiøs målsætning på baggrund af den kommende demografiske udvikling og store pensionstilsagn til offentligt ansatte uden fondsopbygning.

Der er, som Finansplanen gør opmærksom på, stærkt divergerende opfattelser af den aktuelle sammensætning af underskuddet. Finansplanen regner med, at 3/4 af 1993 underskuddet på 13 1/2 procent af BNP er cyklisk, idet afstanden fra produktionspotentialet til faktisk output – *output gap* – antages at være omkring 8 procent. OECD's seneste *Economic Outlook* (December 1993) antager, at proportionerne er de omvendte: den strukturelle komponent vurderes til 11,1 procent af de ialt 14,7 procent af BNP (dvs. nær 80 procent). Som støtte for denne radikalt mere pessimistiske vurdering af udgangssituationen kan man anføre, at output gap nok er noget mindre end de ovennævnte 8 procent, måske kun omkring det halve, samt at den offentlige saldos elasticitet m.h.t. BNP kan vise sig at være væsentligt mindre end antaget i den officielle svenske prognose dels som følge af den store rolle, som lidet skattebelagte efterspørgselskomponenter – eksport og investeringer – vil spille i de kommende års svenske vækst, dels p.g.a. relativt lav beskatning af renteindtægterne på den offentlige gæld. Endelig kan man diskutere, om bankstøtten bør indregnes i den cykliske del (som regeringen gør) eller i den strukturelle del (som OECD gør). For god ordens skyld skal jeg i øvrigt minde om, at Ekonomikommissionen – uden en egentligt dybtgående analyse – antog, at det samlede underskud på ca. kr. 200 mia. var ligeligt sammensat på strukturelle og cykliske komponenter. Vi lå således nogenlunde midt imellem de to stærkt afvigende skøn, jeg har omtalt.

Forskellige antagelser om udgangssituationen, den offentlige budgetsaldos elasticitet med hensyn til BNP og om realrenten afstikker også nogle ydergrænser for bedømmelserne af tilstrækkeligheden af Finansplanen. Dennes hovedbudskab synes at være: underskuddet er overvejende cyklisk, så hovedopgaven er at få gang i den økonomiske vækst. Herefter vil underskuddet – med de beslutninger om budgetopretning, som allerede er truffet i 1992–93 – automatisk falde igennem resten af tiåret.

Det synes berettiget at rejse tvivl om realismen i dette scenarie; det indebærer i al fald en stor *downside risk*. Hvis en større del af underskuddet er strukturelt, kommer man ikke uden om at gennemføre betydelige yderligere diskretionære stramninger af finanspolitikken i 1994 eller – fortrinsvis – senere. Jeg underkender ikke de store beslutninger om udgiftsbegrænsninger, som blev truffet i 1992–93 eller er foreslået til gennemførelse i 1993–98; de er imponerende, ikke mindst set med et nabolands øjne, både med hensyn til størrelsen og den grad af konsensus med hvilken de i første omgang blev gennemført. Det bør også anerkendes, at der på det seneste er rørt ved nogle af de udgiftsdrivende mekanismer, som ligger i den hidtidige budgetproces i Riksdagen og i kommunernes udgiftspolitik. Den politiske enighed er imidlertid siden forsvundet og afløst af konkurrence om at fremstille den fortsatte krise og veje ud af den i vendinger, som virker mindst muligt generende for vælgerne og interesseorganisationerne.

Der må p.t. være betydelig tvivl om, hvorvidt den samlede budgetopretning på ialt kr. 81 mia., som den svenske regering har sat som mål for perioden op til 1998, sammensat i det væsentlige af 26 i reduce-

rede transfereringer til husholdningerne, 35 i formindsket offentligt forbrug og 15 mia. i øgede skattesatser og/eller skærpet administration, lader sig gennemføre. Det bør de – og, efter min vurdering, lidt til. Men ved sin stærke vægt på behovet for at stimulere væksten som det altafgørende middel til at få underskuddet under bedre kontrol har regeringen ikke gjort opgaven lettere for sig selv og sine mulige efterfølgere efter september 1994.

Hvad er da de skadelige konsekvenser af at tillade underskuddet at blive fastholdt på et højt niveau i en årrække? Jeg ser to konsekvenser – en realøkonomisk byrde og en risiko for reduceret handlefrihed i det nærmeste tiår.

Den realøkonomiske byrde ligger i et uhensigtsmæssigt policy-mix, hvor et stort offentligt underskud mere permanent kombineres med en klar anti-inflationær pengepolitik. Riksbanken har i 1993 formuleret en målsætning for pengepolitikken på mellemlangt sigt: at fastholde en inflationstakt på 2 procent, eller i al fald ikke over 3 procent. Det er en ambitiøs og positiv tilkendegivelse, som foreløbig ikke forekommer ganske urealistisk.

Men denne målsætning har ikke endnu samme grad af troværdighed som i andre europæiske lande med en inflationstakt svarende til den nuværende lave svenske, hvilket man især kan se af den forventede rente på 5-års sigt, som er implicit i rentestrukturkurven. Den forventede korte rente i slutningen af 90-årene er p.t. ca. 8 procent, hvilket ikke nødvendigvis afspejler højere forventet inflation, men måske snarere forventninger om konsekvenserne for pengepolitikken af fortsatte store offentlige underskud.

I så fald er der tale om en dobbelt fare: en højere realrente – 6 procent, hvis det ovennævnte scenarie manifesterer sig – vil dæmpe opbygningen af næringslivets kapitalapparat, som er nødvendig for den fremtidige vækst og beskæftigelse, samtidig med at den kuldkaster endnu en væsentlig antagelse bag beregningerne om den langsigtede budgetopretning, nemlig en realrente på "kun" ca. 4 procent. Den strukturelle komponent i underskuddet ville så blive endnu større – og samtidig vanskeligere at nedbringe gennem diskretionære beslutninger.

Den reducerede handlefrihed ligger allerede heri. Men den begrænses yderligere, hvis man inddrager det perspektiv, at Sverige formentlig fra omkring 1995 er blevet medlem af Den Europæiske Union. (Jeg tillader mig at se bort fra muligheden af et nej ved folkeafstemningen; men skulle det blive realiteten, vil vækstudsigterne for svensk økonomi blive svækket og de strukturelle offentlige underskud blive større).

I EU er der stor opmærksomhed om budgetunderskud og statsgæld, så meget at de nu fremtræder som afgørende for om en økonomisk og monetær union vil blive gennemført i dette årti. Underskuddene er i 1993–94 i EU-landene i gennemsnit godt det dobbelte af den referenceværdi på 3 procent af BNP, som er opstillet i Maastricht Traktaten som mål for 1996–97, men spredningen omkring dette gennemsnit er beskeden, og underskuddene vil aftage fra 1995 i takt med en opgang i konjunkturerne, måske til et punkt, hvor fleksibiliteten i kriteriet kan anvendes til at finde et flertal af nuværende og kommende medlemsstater kvalificerede til fastlåsning af valutakurserne.

Trods utilfredsstillende vækstudsigter også i 1994–95 lægges der op til konsolidering af EU-landenes underskud, som altså kun er halvt så store som Sveriges. Fremlæggelselsen fornylig af EU-kommissionens plan for vækst og beskæftigelse, som kommenteres så positivt i Finansplanen, ændrer ikke herpå.

Det er tydeligt, at der i Sverige – som for øvrigt i Danmark – er en betydelig skepsis over for ønskeligheden af at indtræde i en monetær union og især over for tidstabellen, dvs. overgang til helt faste valutakurser for deltagerne pr. 1/1 1997, evt. to år senere. Det ville imidlertid være

ubehageligt om Sverige, som formentlig vil kunne opfylde de nominelle kriterier for at være med, skulle have diskvalificeret sig selv ved at fortsætte med et exceptionelt højt niveau for sit offentlige underskud frem til slutningen af årtiet. Det er muligt at Sverige ikke vil ønske at være med – af politiske grunde, eller fordi man vurderer tilpasningen af svenske institutioner, især arbejdsmarkedet, som utilstrækkelig til at leve op til kravene om lønfleksibilitet til en medlemsstat i en monetær union. Men det vil i så fald være Sveriges egen afgørelse, ikke en mere automatisk udelukkelse.

For at bevare svensk handlefrihed til at indtræde i unionen eller lade være er det derfor ønskeligt at begynde en kraftigere opretning af budgettet i 1994–95 end den Finansplanen lægger op til. Hvis der bliver truffet beslutning af et flertal af EU-lande i 1996 eller 1998 om at starte slutfasen i den monetære union, kan konsekvenserne af at have diskvalificeret sig selv blive alvorlige, især for svensk rente og for valutakursen. Der ligger derfor i de sandsynligvis ændrede eksterne rammer for svensk økonomi i de nærmeste år en yderligere tilskyndelse til at foretage budgetopretningen så hurtigt som overhovedet muligt. For en regering, der tror på, at væksten i BNP kan blive næsten 2 1/2 procent allerede i indeværende år, skulle der være argumenter for at fremskynde nogle af de besparelser, der påtænkes for 1995 eller senere.

Björn Sprängare:

Finansministern ger sina kommentarer till det som sagts.

Anne Wibble:

Jag tänkte börja med några kommentarer om budgetutvecklingen i Sverige även om Mats Persson tyckte att han inte kunde säga något om den, men det var det flera andra som gjorde. Det gläder mig en aning. Visserligen har väldigt många hört *mig* säga att budgetutvecklingen är ett hot, men det är bra om man också hör någon annan säga det samma. Det framkom ju, inte minst från Niels Thygesen, att om man inte ser om sitt hus kan budgetutvecklingen bli ett mycket stort hot. Det är egentligen min första kommentar till Hans Tson Söderströms bilder av vad som skulle ha kunnat hända om inte om hade varit under förra året. För att undvika att den situationen skulle kunna uppkomma mot slutet av 1990-talet eller någon annan situation är det viktigt att vi ser om vårt hus *nu*. Och att vi bevarar den handlingsfrihet som vi ändå hade i början av 1990-talet när vi kunde tillåta de automatiska stabilisatorerna att verka om än med ganska snabb ökningstakt på den offentliga skuldsättningen, så att vi inte hamnar i den situationen där vi från början har så stora underskott och så negativ skuldsituation att vi inte ens har råd med några futtiga miljarders ökning på de offentliga underskotten. Det är ett starkt skäl att nu inte bagatellisera problemet med underskotten och skuldsituationen.

Jag vill nämna för Niels Thygesen att vi har en sorts uppdelning att i budgetpropositionen handlar det mest om ett år och i kompletteringspropositionen lägger vi lite längre perspektiv. Det är naturligt att vi återkommer i april med en mera långsiktig analys över utvecklingsförlopp ifråga om offentliga finanser och annat. Vi resonerade redan förra våren ungefär som Ekonomikommissionen när vi satte upp ett mål för den offentliga finansiella nettoskulden som andel av BNP. Vi landade på ungefär 41 procent och sedan lade vi ett program som vi nu håller på att beta av. Det här är den första delen i helårsprogrammet, och vi menar att vi har tagit till mer än med vanlig råge för att ha den handlingsfrihet vi önskar.

Jag är inte riktigt överens med Niels Thygesen om fördelningen av strukturellt och cykliskt underskott men det kan man säkert ha väldigt många olika uppfatt-

ningar om. En av de saker som jag tycker att OECD har räknat på ett kanske mindre korrekt sätt är att man har inkluderat hela bankstödsutbetalningarna i det strukturella underskottet och det finner jag något mindre relevant. Jag har också litet annan uppfattning om BNP-gapet.

Liten kommentar till Hans Tson Söderström: även om det vore så som vissa svenska debattörer säger att hela rasket vore cykliskt, ingenting vore strukturellt, så skulle ju inte detta ta bort behovet av separata, budgetförstärkande, utgiftsminskande åtgärder. Även när sysselsättning ökar och cykliska komponenter försvinner innebär det att man under tiden har dragit på sig en hel del räntebetalningar som man på ett eller annat sätt måste hantera. Jag tror att det finns få debattörer i Sverige idag som hävdar att allt-ihop av underskottet skulle vara cykliskt. Man kan tvista om det är mycket eller litet, men en del strukturell komponent från början och därtill räntebetalningarna på det cykliska underskottet under tiden innebär att ett ganska stort antal miljarder kronor i rena förstärkande åtgärder är helt nödvändiga. Detta om man inte skall hamna i situationen där man inte ens har råd med de automatiska stabilisatorerna. Det här är ett program som vi nu håller på att beta av.

Vi har i år inte resonerat särskilt mycket i termer om konvergens bl a i relation till EU av det enkla skälet att vi bedömer att konvergenskraven väldigt väl sammanfaller med de krav som finns av alldeles egna, inhemska, svenska skäl att få ordning på vår ekonomi. Vi behöver inte relatera till några särskilt utifrån givna anspråk utan det är ett sorts instrument för att åstadkomma en återhämtning och förstärkning av den svenska ekonomin som väl sammanfaller med termer vi själva resonerar ut.

Jag vill kommentera utvecklingen på arbetsmarknaden. Jag håller helt med Mats Persson om att detta är ett mikroproblem och inte ett makroproblem. Det är väldigt intressant att diskutera i dessa termer, eftersom det då handlar mycket om diverse olika saker, om det så är matchning, eller lönebildning, eller rörlighet, eller flexibilitet.

Jag har lite större förhoppning om att vi skall kunna undvika ett sådant skift uppåt i Beveridge-kurvan som Mats Persson visade. Vi har faktiskt ännu inte haft och skall inte ha mer än hälften av alla arbetslösa i arbetslöshet mer än ett år. På den europeiska kontinenten har det inte kunnat hållas. Det försvårar oerhört mycket för de arbetslösa att ta jobben. Det är mycket svårare att röra sig tillbaka på kurvan därför att många kunskaper har gått förlorade och många sociala problem kan ha uppkommit. Vi har en väsentligt mindre långtidsarbetslöshet i Sverige. I bästa fall har vi också en något bättre fungerande arbetsmarknad eftersom vi satsar rätt mycket mer resurser på matchningsprocessen. Det är ju den ursprungliga uppgiften för arbetsmarknadspolitiken och jag tror att det behöver betonas ytterligare för att underlätta anpassningen mellan arbetssökande och arbetsgivare.

Jag skulle tro att det kommer att ställas mycket mera krav på både anpassningsförmåga hos individerna och hos företagen. Företagen kommer inte att kunna diktera önskemål om person, arbetstider och orter och de arbetssökande kommer inte att kunna välja arbetstider eller orter. Man kommer att behöva resonera mycket mera om flexibilitet ifråga om krav och önskemål både från arbetsgivarnas och den enskilda individens sida. Man behöver en öppenhet för nytänkande, man får inte låta saker och ting bli för mycket bestående.

Beträffande arbetsmarknaden vill jag lämna en kommentar att det är väl egentligen inte *antalet* vakanser som man måste vara oerhört uppmärksam på utan *varaktigheten* i vakanserna. När det börjar uppkomma många vakanser är det bra och om de fylls snabbt är det också väldigt

bra, men när de börjar bli ofyllda och man inte lyckas med matchningen, det är då man kan få problem.

Mats Persson undrade om Riksbanken skulle vara modig nog att höja räntan om det skulle behövas så småningom. Jag menar att det behövs mera självständighet än Riksbanken redan idag har och hoppas att den kan utökas. Det gör det fullt möjligt och är helt nödvändigt om man skall uppfylla de mål som en riksbank har att göra så. Den har prisstabilitet som mål och jag kan inte tänka mig att den inte skulle lyckas upprätthålla detta mål, det förefaller helt osannolikt. Den har tagit del av kritiken under det senaste året just för att upprätthålla prisstabilitetsmålet. Jag utgår ifrån att detta kommer att hanteras. Men poängen är att det inte får hanteras på ett sätt som hotar återhämtningen, vilket ställer en del krav på finanspolitiken också.

Björn Sprängare:

Nu finns det chans för er i publiken att ställa frågor eller kommentera.

Danne Nordling:

Många bedömare av den ekonomiska utvecklingen på längre sikt tar den nu pågående vändningen uppåt i konjunkturen i Sverige som ett bevis för att våra problem ändå kommer att lösa sig på det sätt som Hans Tson Söderström raljerade lite med här i sitt inlägg. Vad man främst tar fasta på är att den förbättrade konkurrenskraften genom kronans fall kommer att öka exporten mycket kraftigt. Den intressanta frågan blir då hur stor sysselsättningsökning exportökningen kan beräknas generera. Det hörde vi ingenting om i de tidigare inläggen.

Finansdepartementet har presenterat en kalkyl över detta i den reviderade nationalbudgeten förra året och den sträckte sig fram till 1998. Den byggde på att exporten under sexårsperioden

Figur 13 **Den totala sysselsättningsutvecklingen 1985–1998.**

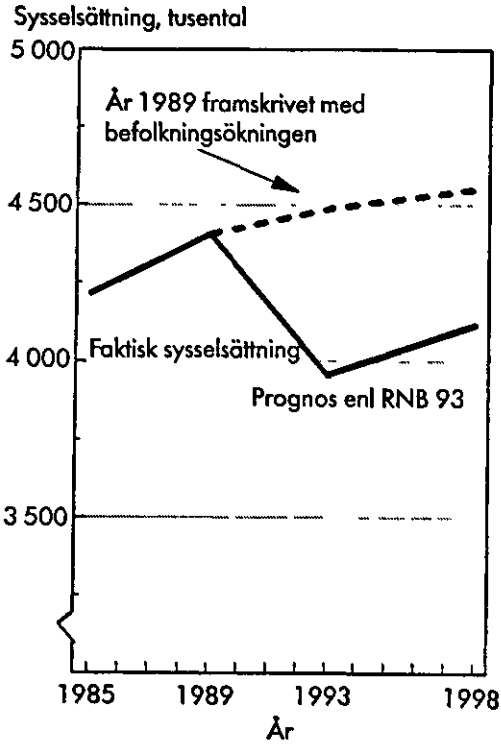

1992–1998 skulle öka med 42 procent. Denna ökning kan jämföras med ökningen 1982–1988 då kronan hade deprecierat nästan 30 procent mot nästan 25 procent idag. Under motsvarande period på 1980-talet ökade exporten med 32 procent mot de 42 procent som nu förutses. Samtidigt förutses nu den offentliga konsumtionen och sysselsättningen minska med 1 procent om året. Nettot blir en sysselsättningsökning med 158.000 personer efter 1993 och fram till 1998 enligt Finansdepartementets egen kalkyl.

Av *Figur 13* framgår hur begränsad sysselsättningsexpansionen förväntas bli trots den kraftiga exportökningen. Det är enligt Finansdepartementet bara fråga om en 4-procentig ökning och om vi dessutom tar hänsyn till att befolkningen ökat under krisperioden efter 1989, kommer de 158 000 nya jobben endast att motsvara 27 procent av skillnaden mellan utgångs-

Figur 14 **Delsektorernas sysselsättningsutveckling 1985–1998.**

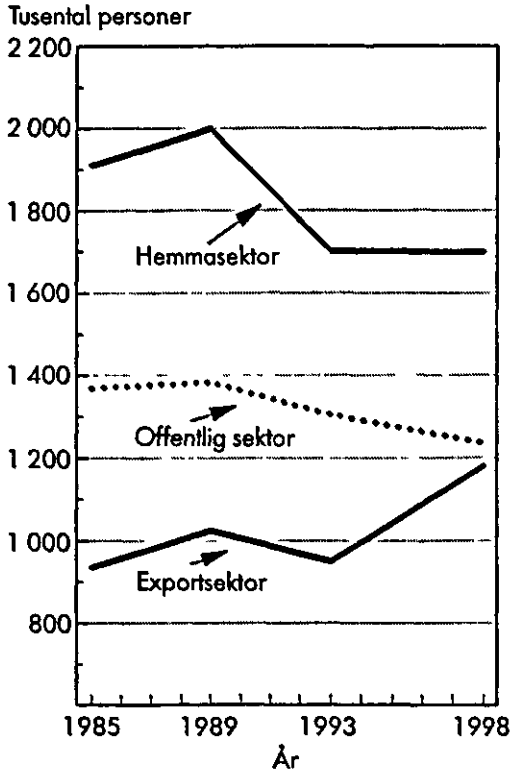

läget 1993 och den teoretiskt önskvärda utvecklingen som anges av den streckade linjen i diagrammet. Någon höjning av pensionsåldern har inte antagits i denna utveckling.

Vi har på Skattebetalarnas förening gjort beräkningar på grundval av Finansdepartementets kalkyl för att få fram en uppdelning av näringslivet på en hemmasektor och en exportsektor. Det är ju det som är det intressanta om man kan se hur dessa två sektorer skall utveckla sig. Den förutsedda utvecklingen framgår mera i detalj av *Figur 14* där jag också lagt in den offentliga sektorns sysselsättning.

Här ser vi att hela sysselsättningsförbättringen förklaras av att exporten ökar, vilket ger en sysselsättningsförbättring i exportsektorn med 24 procent eller ungefär 230 000 nya jobb. Hemmasektorn i näringslivet står däremot praktiskt taget stilla under hela femårsperioden. Ändå har Finansdepartementet räknat med en reducering av hushållens sparkvot med 3,3 procent förutom att skattetrycket förblir oförändrat. Näringslivets totala produktion förutses öka med 3,6 procent om året.

När nu finansministern i sin löst angivna kravkalkyl i årets finansplan säger att den privata sektorns produktion mot slutet av 1990-talet måste öka med 5 procent om året för att arbetslösheten skall halveras, är det naturligtvis i stort sett riktigt. Dagens nivå på drygt 14 procent total arbetslöshet skulle bara sjunka till 11 procent enligt Finansdepartementets kalkyl i RNB-93.

I vilken sektor av näringslivet skall då dessa omkring 150 000 ytterligare jobb uppstå? I *Dagens Nyheter* skrev finansministern och socialministern att man skulle ytterligare öka sysselsättningen, – med totalt ca 400 000 nya jobb. Jämfört med Finansplanen innebär detta i storleksordningen 150 000 ytterligare jobb. Det kan väl knappast vara i exportsektorn, för om man försöker att anta en sådan produktionsökning där, fordrar det att vi skriver upp exportprognosen med bortåt 50 procent. Om kronan skall apprecieras och om vi får en ny internationell konjunkturnedgång under slutet av 1990-talet, är redan den nu kalkylerade exportuppgången mycket optimistisk.

Är det då en oväntad ytterligare nedgång i hushållens sparkvot som skall sätta fart på hemmasektorn? Vi har beräknat att varje procentenhets nedgång av sparkvoten ger omkring 15 000 nya jobb på kort sikt. Det är svårt att se att detta kan ge någon stor sysselsättningsökning 1996–1999.

Vad som återstår är att genom sänkta skatter öka produktionen inom hemmasektorn så att sysselsättningen kan expandera kraftigt. Min fråga till finansministern är alltså: Är det sänkta skatter som döljer sig bakom kravkalkylens formulering att näringslivets produktion måste

öka med 5 procent om året under slutet av 1990-talet?

Tomas Fischer:

Efter att ha hört professor Mats Perssons inlägg om nyttan av arbetslösheten undrar jag om inte en av de angelägnaste reformerna i Sverige borde vara att minska ekonomiprofessorernas anställningstrygghet och kanske införa ett system där man lyser ut tjänsterna, förslagsvis en gång om året, och att den med de bästa meriterna som erbjuder sig att till den lägsta kostnaden sköta jobbet skall också ha det. Mer konkurrens skulle spara pengar och framförallt förbättra kvaliteten på akademiskt arbete.

Finansministern har varit anmärkningsvärt tyst om valutapolitiken. Man kan förstå att hon inte gärna talar om den. Den svenska regeringen och Riksbanken har bara en gång tidigare i Sveriges historia gjort sådana enorma felbedömningar. Det var under första världskriget när regeringen och riksbankschefen, Victor Mutt, var övertygade om att centralmakterna skulle vinna första världskriget. Därför placerades huvuddelen av den svenska valutareserven i tyska och österrikisk-ungerska statsobligationer.

Det blev inte någon god affär och sedan gällde det att dölja det enorma hålet i balansräkningen. När Mutt återinförde guldmyntfoten efter första världskriget, vilket satte igång våldsam deflation i Sverige, behöll han ändå de nominella räntorna på nivån 5–6 procent, vilket gjorde att vi hade realräntor i storleksordningen 25–30 procent. Vi fick då motsvarande utslagning av svenskt företagande som vi har sett efter ECU-anknytningen.

Det var ingen konst att se att det europeiska valutasamarbetet var dömt att misslyckas. Det räckte att sporadiskt läsa någon utländsk tidning där det förekom ekonomer som inte var bundna av lojalitet mot fru Wibble eller Allan Larsson. Man kunde läsa inlägg av Milton Friedman i första hand, Paul Samuelsson, Maurice Allais, och andra stora hövdingar som har blivit ekonomiskt oberoende efter att ha fått priset i ekonomi till Alfred Nobels minne av den svenska Riksbanken. Uppenbarligen har man dock inte brytt sig om att läsa deras arbeten i det svenska regeringskansliet eller i Riksbanken.

Jag satt i en debatt med Anne Wibble för ungefär två år sedan i Malmö och föreslog då att hon skulle låta kronan flyta. Då talade Anne Wibble om för mig vilka katastrofala konsekvenser det skulle få för Sverige, särskilt för ränteutvecklingen, det skulle vara totalt oansvarigt. I själva verket är det så att förklaringen till att det ser lite bättre ut i Sverige är inte Wibbles s k reformer utan att vi nu har marknadsprissättning på vår valuta och därmed ett rimligt kostnadsläge.

Apropå Wibbles tal om reformer kom jag att tänka på den berömda aforism där Schumpeter sade att det är förmodligen så att bakterierna på en ruttnande kropp anser att de sysslar med reformer. Wibble påstår att hon har förbättrat riskkapitalförsörjningen. Det är i stort sett osanning. Hon har avskaffat annellavdragen vilket innebär att utländska investerare som har nyinvesterat i Sverige retroaktivt skattebeläggs med 28 procent av avkastningen på sin investering. Sedan har vi Anne Wibbles absolut heligaste ko: den tvåprocentiga nyemissionskatt som hon påstår har en väldig statsfinansiell betydelse. Den ger 500 miljoner kronor om året på nyemissionerna, hon tycker att den är väldigt bra att ha. Att svenska fysiker får en skattelättnad och får helt skattefri utdelning på sina svenska börsaktier är ju ingenting som kompenserar de svenska stiftelser eller utländska aktieägare som har investerat i Sverige under det givna löftet av 10 procent avdragsrätt för utdelning i bolaget under 10 år och som nu skattebeläggs.

Det vore intressant att veta hur Sverige hade sett ut om Anne Wibble och Carl

Bildt hade lyckats med den politik som en gång Ingvar Carlsson och Allan Larsson inledde, knytningen av kronan till ECU:n. Vi skulle förmodligen inte haft någon enda bank kvar i privat ägo, den svenska skogsindustrin skulle i sin helhet sannolikt gå med förlust. Den tidigare riksbankschefen, Lars Wohlin, har föreslagit att man borde tillsätta en internationell kommission med ekonomiprofessorer (då tänker han på riktiga professorer och inte sådana som är beroende av den svenska regeringen).

Jag skulle vilja fråga Anne Wibble hur hon ställer sig till en sådan kommission. Den svenska centralbanken har förlorat i dagsläget ungefär 60 miljarder kronor på valutaspekulation. Och då säger Anne Wibble och Bengt Dennis att det här var så väldigt bra för att det har ökat förtroendet för oss så att vi får låna pengar billigare. Min gode vän, Erik Penser, bedrev precis samma operation som Wibble och Dennis med kronan men med Bofors-aktier. Han köpte tills pengarna tog slut. Är det någon närvarande bankdirektör som nu tänker ge Erik Penser lägre ränta?

För att avleda intresset från de egna missarna jagar regeringen nu bankdirektörer som i själva verket har haft lika lite med kreditförlusterna i näringslivet att göra som dagisbarnen. Det är den makroekonomiska politiken som har ställt till eländet. Vem har då ansvaret för valutaförlusterna i Riksbanken? En finanschef i Sandvik förlorade 200 miljoner på, som det påstods, oauktoriserade valutaaffärer. Han fick 2 års fängelse. Om riksbankschefen inte haft fullmakt för sina misslyckade valutaspekulationer skulle han alltså få 600 års fängelse. I annat fall är det möjligen min gode vän, Riksbanksfullmäktiges ordförande, tillika HHS's rektor, Staffan Burenstam Linder, som skall skaka galler. Det vore tråkigt för då får jag inte åka skridskor med honom på 600 år. Nej, ansvaret är givetvis regeringens. Är det inte dags att acceptera Wohlins förslag, Anne Wibble, att tillsätta en kommission med internationella ekonomer som undersöker hur det kom sig att ni mot bättre vetande sålde smöret och tappade pengarna?

Anne Wibble:

Låt mig börja med Tomas Fischer. Vi har ju haft den här diskussionen, inte bara en utan två gånger tidigare. Tomas Fischer har en uppfattning, som han självklart får ha, att det var vansinnigt att överhuvudtaget försvara växelkursen. Jag har en annan uppfattning och vi kan diskutera den hur många gånger som helst. Jag tror att ju fler gånger man diskuterar detta och går igenom fakta ökar förståelsen för att om vi hade släppt växelkursen så fort det började blåsa, skulle vi idag möta mycket stora svårigheter med anklagelser från många länder om konkurrensdevalveringar och möta risk för protektionistiska motåtgärder därför att allt färre har den lättsinniga inställning som Tomas Fischer tycks ha till internationellt samarbete. Jag är helt säker på att vi skulle ha mött oerhörda svårigheter i relationer med väldigt många andra länder, inte minst i EG-förhandlingarna.

Låt mig också säga att då skulle vi inte fått fram det som jag ändå bedömer som ett ganska ordentligt steg framåt i den ekonomisk-politiska diskussionen i Sverige. Vi fick ju under perioden av växelkursens försvar en överenskommelse mellan de fem större partierna i Sveriges riksdag som gick ut på två principiellt intressanta saker. För det första att det är bra för näringslivsexpansionen med lägre skatter i näringslivet, tidigare var det inte självklart för alla involverade parter i denna uppgörelse. Den andra intressanta komponenten var att alla dessa fem partier var överens om att det är angeläget för expansion i Sverige och välfärdens bevarande att reducera de offentliga utgifterna. Detta var ju också ett ganska nytt tankesätt för åtminstone ett av dessa fem partier. Att detta inte har fått återverk-

ningar i form av lika fina åtgärder är en sak, men det illustrerade ändå en ganska intressant företeelse som möjligen kan ge förhoppningar om växande samkörning i några olika avseenden i framtiden.

Kommission som Tomas Fischer ville ha har vi redan haft. Jag måste erkänna, och Assar Lindbeck och Niels Thygesen och andra kan svara för sig själva, men banne mig om de är beroende av regeringen, det är att ta till. Vi har också en finansmarknadsutredning som diskuterar vad som skedde och varför, den leds av Jan Wallander som ordförande.

Frågan om stämpelskatt: om jag hade 500 miljoner skulle jag gärna ta bort den. Har man pengar och gör något så kommer de andra och vill göra likadant. Det gäller att hålla ordning på slantarna. Det gäller även Tomas Fischer.

Danne Nordling frågade om det var sänkta skatter som skulle få kalkylen att gå ihop. Låt mig först påpeka att huvudparten av hans diskussion som leder fram till nationalbudgeten utgår från den reviderade nationalbudgeten, dvs kompletteringspropositionen förra året, vilket tycks mig en aning märkligt.

På frågan om sänkta skatter kan man svara både ja och nej. Det är inte sänkta skatter i största allmänhet som vi tror skall bidra till någon snabbare ekonomisk utveckling. Däremot menar vi att det kan finnas skäl att sänka en eller annan särskilt skadlig skatt. Detta måste finansieras och som jag bedömer möjligheterna att få ner utgiftstryck tror jag att det är enklare att finansiera sänkning av de skadliga skatterna inom ramen för skattesystemet. Skattekvoten mätt som andel av BNP har som framgår av Finansplanen sjunkit högst avsevärt, från ungefär 56 procent till strax under 50 procent för 1993 och någonstans till 48,5 procent 1995. Man får inrikta sig på att sänka de skadliga skatterna, kanske t o m Tomas Fischers stämpelskatt.

Det som skulle vara av största intresse för den kommande ekonomisk-politiska diskussionen borde vara att fullfölja diskussionen om vad som händer på arbetsmarknaden och hur arbetsmarknaden måste fungera för att förloppen skall kunna ha en rimlig chans utan att bryta nacken av varandra. Och inte heller medföra omfattande lönespridningsfenomen som jag tror kommer stöta på ganska stor aversion i det svenska samhället.

Björn Sprängare:

Härmed är kvällen slut, vi tackar Anne Wibble, kommentatorer och inläggare för medverkan.